یاش توركستان

توركستاننك ملی قورتولوشی اوچون كوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلننك ده‌قابر-ندن چیقا باشلاغان	غینوار (ایكنچی كانون) 1937 (1355 هجری)	سان 86

بو ساندا:

1 — 1937نچی ییل	باش مقاله
2 — ساویتله‌ر اتفاقی قانون اساسیسی اطرافندا (2)	مچ.
3 — توركستانداغی ساویت قورولتایلارندا	ع.
4 — استیلا تمثالی	یاش توركستانلی
5 — 1917نچی ییل خاطره پارچالاری (IX)	مصطفی
6 ساویت «تیل سیاستی»	ایسه‌ن تورسون
7 — توركستان ملی مدنیت بایلغندان	بالتابای
8 — اولوغ تورك شاعری محمد عاكف‌ننگ أولومی	عبدالوهاب
9 — بر توركستانلی مهاجرنك توشونچه‌سی	رضا خاموشی
10 — بین‌الملل تورموشدان	

11 — توركستان خبرله‌ری: معلمله‌ر بیلیمینی تفتیش نتیجه‌سی؛ ساویت مكتبینك حالی؛ توركستانلی یاشلارنك علمی فعالیتنده‌ن؛ قرغزستاندا «تروتسكیچیله‌ر»؛ آلما-آتاداغی دولت كتبخانه‌سینك یه‌گی بایلیقلاری.

12 — تورلو خبرله‌ر: «توركستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیته‌سی»نك یه‌گی بیوروسی؛ بر آوروپا عالمینك توركستانلیلارا سلامی؛ كابلده؛ باشقارمادان؛ توزه‌تیش

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

1937نچی ییل

یه‌نه بر ییل اوتوب تاریخکه قاریشدی. بودا اوزنده‌ن اولگی 19 ییل کبی بزنگ اوچون آغیر، آچی، یورتمز وه خلقمز مقدراتی حقندا بزنی قایغیلارغا چومدورغان بر ییل بولوب کیچدی.

1937نچی ییل روسیا بویوك انقلابینك 20نچی ییلیدر. بز 1917نچی ییلی باشندا روسیادا چیققان انقلابنی «بویوك انقلاب» دیب آتایمز. چونکه او چارلق روسیاسی ظلم سیستەمینی تار و مار ایتب، اونگ حکمی آستندا ایزیلمه‌کده بولغان خلقلارغا اوز ملی مقدراتینی قولغا آلیب، ملی دولت یاراتو امید وه یولینی آچغان ایدی. فقط بویوك انقلاب توغومینگ 8نچی آیندایاق ایکنچی بر روس ظلم سیستەمی کیلیب چیقدی. بودا قیزیل اوقتوبر مظالمی، روس پروله‌تاری دیکتاتورلیغی مظالمیدر. بو روس پروله‌تاری دیکتاتورلیغی دیب تورغوزولغان ظلم سیستەمی ملی دولتگه ایریشو یولندا کوته‌ریلیب، اوسوب کیله یاتقان امیدیمز ایشیغینی‌دا سوندوردی... فقط بز بو مقدس ایشیقنك ظلم کوچی طرفندان وقتلیچاغنا اوچورولگه‌نلگینی امید ایته‌مز. قیزیل روسیا مظالمی 20 ییلدانبه‌ری دوام ایتب اوزانیب کیله‌در. ملتله‌ر تورموشندا بو 20 ییل دیگه‌ن مدت کوز یوموب آچو قادار اهمیتسز بر نه‌رسه‌در. فقط بز، بزنگ نسل کبی بو مظالم یوکله‌رینی اوستنده تاشیغان وه اوگا قارشی کوره‌شکه‌ن کشیله‌ر اوچون 20 یل اوزونغنا مدتدر.

بز خلقمزنگ حقی اوچون، اونگ ملی دولتینی یاراتا بیلمه‌سی اوچون، بو صورتله رفاه وه سعادتینه قاووشماسی اوچون کوره‌شه‌مز. بز بو یارانیشی اوچون کوره‌شدیگمز ملی دولتمزنك قورولوشندادا قاتناشماق ایسته‌یمز. بز ملی غایه‌مزنگ موفقیته ایریشه‌جه‌گینه اینانچ وه امیدیمزنی هیچ بر صورتله سارسیلتماماقله برابر، بو موفقیتنگ بز تیله‌گه‌نچه تیز کیلمه‌دیگنده‌ن توقان آجیمزنی‌دا یاشیرماق ایسته‌مه‌یمز. اونگچوندر، که

بر آوروپا عالمینك تورکستانلیلارا سلامی

(«یاش تورکستان» محررله‌رنده‌ن دوقتور اسحاق اوغلی نامینا یوللانان مکتوب)

ویانه 31 کانون اول 1936.

په‌ك محترم دوقتور بیك!

بر قاچ آیدانبه‌ري په‌ك قیمتلی «یاش تورکستان» مجموعه‌سینی بنده‌گزه گوندردیگگزده‌ن دولایی ذات عالیگزه صمیمی تشکرله‌ریمی سونه‌ریم. به‌نم کبی تورکلگی سیوه‌ن وه حیاتینگ مهم بر قسمینی تورك دیلی، تاریخ وه ادبیاتینگ تدقیقینه حصر ایده‌ن بر آدم ایچین مجموعه‌گزی اوقویاراق، حال حاضرده‌کی فجیع وضعیت ایچنده ملتله‌رینی قورتاریب ملی یولدا ترقی ایتدیرمه‌گه چالیشان تورکستانلیلارداکی روحی جریانلاری وه اونلارك ملی وارلقلاری ایچین صرف ایتمه‌کده اولدوقلاری مساعی‌یی منتظماً تعقیب ئه‌یله‌مه‌ك امکانینی بولمانگ نه قادار مهم وه فائده‌لی اولدیغینی بورادا سویله‌مه‌گه لزوم یوقدور. تورکستان تورکله‌رینگ شیمدیکی حاللاری وه ملی ایجاباتی حقندا مجموعه‌گزدا سرد ایتمه‌کده اولدیغگز په‌ك دوغرو فکرله‌ر دولاییسیله سزله‌ری تبریك ئه‌یله‌ر وه گیتدیگگز یولدا سزیگله برابر اولماغی کندیمه شرف سایاریم. ذات عالیگزك وه بوتون تورکستانلیلارك یه‌گی ییلگزی قوتلولار وه سزله‌ره موفقیتله‌ر دیله‌ریم. باقی تشکرله‌ریمی تجدید ایله سلام وه سایغیلاریمی سوناریم.

دوقتور هه‌ربه‌رت یانسکی

*

«تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیته‌سی»نگ یه‌گی بیوروسی

اوتکه‌ن ده‌قابر آیینك 30نده پاریسده «تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلاری دوستلق قومیته‌سي»نك ییل سوگی ییغیلیشی یاسالیب، کیله‌جه‌ك ییل اوچون یه‌گی بیورو-هیئت أداره سایلانمشدر. بو یه‌گی بیورو بوروئو گورجستان ملی حکومتی پاریس ایلچیسی آقاقی چخه‌نکه‌لی رئیسلگی آستندا بولوب، تورکستان وه اوقراینا ملی اویوشمالاری وکیلله‌رنده‌ن عبارتدر.

*

کابل‌ده: 12. 12. 36ده کابلده‌ن یازیلغان بر خطدا بیلدیریلدیگینه‌کوره، آفغانستان مرکزنده یاشاوچی تورکستانلیلار اوز آرا بر توپلانتی یاساب، 1916نچی ییلغی تورکستان خلق قوزغالانینی ایسله‌مشله‌ر وه قرآن اوقوب شهیدله‌ریمزنك مبارك وه شرفلی روحلارینا باغیشلامیشلاردر.

بز بوتون کوچمزنی وه بوتون امکانلاریمزنی یورتمز قورتولوشینی تیزله‌ته‌جه‌ك یولدا صرف ایتمه‌لیمز.

«بز» دیگه‌نده «یاش تورکستان»نی باشقاروچی وه اوندا یازی یازوچیلارنی‌غنا توشونمه‌یمز. بو یرده‌کی «بز» بوتون تورکستان، ایلده‌کی، مهاجرتده‌کی تورکستانلیلارنک هیئت مجموعه‌سیدر. بز تورکستانلیلار یالغز بوتون کوچ وه امکانلاریمزنی توپلاب، یورتمز قورتولوشی یولندا صرف ایتکه‌نده، کوچلو بر ایناںچ هه‌م برلك بایراغی آستندا توپلانیب صمیمیتله کوره‌شکه‌نده‌گنه سه‌وگیلی یورتمزنی بو کونکی ظالمله‌رده‌ن قوتقاریب آلا بیله‌ر وه کیله‌جه‌کده‌کی یاتلار چه‌نگه‌لنده‌ن ساقلاب قالا آلاجاقمز.

امید، ایناںچ وه ایمان هه‌ر بر کوره‌ش اوچون کیره‌کلی مهم نه‌رسه‌له‌ردر. فقط یالغز بونلار بیله‌ن‌گنه موفقیتکه ایریشیب‌ده بولمایدر. موفقیت اوچون بونلار اوستنه بیلیم کوچی، ته‌خنیك بیلیمی، قورال تونا بیلو، اونی کیره‌گنچه قوللانا بیلو کیره‌ك. دیمه‌ك قورتولوشنک برگنه توغرو یولی امید وه ایمان کبی معنوی، اخلاقی کوچ ایله بو ته‌خنیکی کوچله‌رنک برله‌شه بیلمه‌سیدر. قورتولوش کوره‌شی اوچون بوندان داها توغرو هه‌م قیسقا یول بولماغانلیغینی بر کره‌لك بیلیب، ذهنله‌ریمزگه اورناشتریب آلیشمز کیره‌ك.

تورکستان مهاجرله‌ری آراسندا ایچکی تارتیشمالار اوچون زمین‌ده یوق. بزده فرقه‌لار، غروپلار بولونمادیغی کبی، هیچ بریمزده شخصی حب نفس، اوزینی اوستون توتو کبی نه‌رسه‌له‌رده یوقدر. بزله‌ر بوتونمز بر تیکیس تورکستان ملی قورتولوش غایه‌سینك خدمتچیله‌ری، کوره‌شچیله‌ریدرمز.

بزنک بو «تیکیسلیگمز» أراده برلگی قورولوشینی‌دا قولایلاشتراجاقدر. «أراده برلگی» دیگه‌نده آیریم شخص وه آیریم بر غروپ کشیله‌ر أراده‌سی آڭلاشیلمایدر. خلقمزنک بوتون افرادی، تعبیرنی مهاجرله‌رگه

تطبیق ایتکه‌نده، بوتون تورکستان مهاجرله‌ری ملی قورتولوش اوچون کوره‌شو أراده‌سنده بر بولمالیدرلار... «کوره‌ش»ده‌ن بحث ایتلگه‌نده برنچی نوبتده وظیفه مسئله‌سی تورادر. بونی بالخاصه بز مهاجرله‌ر سیزیب بیلمه‌لیمز. بز تورکستان مهاجرله‌ری برگنه حق وه برگنه وظیفه تانیمز:

اودا کوره‌ش وظیفه‌سی وه کوره‌ش حقیدر.

ملی أراده برلگینه مانع بولاتورغان، بزنک حق-وظیفه‌مزنک به‌جه‌ریلیشینه توسوقلق ایته‌تورغان هه‌ر بر نه‌رسه، هه‌ر قاندای واسطه ایله بولسادا، بر طرف ایتیلمه‌لیدر.

بز بوتون وطنداشلاریمزنی امید-ایمان کبی اخلاقی (مورال) کوچی بیله‌ن ته‌خنیکی بیلیم کوچینی برله‌شتروگه ملی قورتولوش وه اونکچون کوره‌ش یوروتو أراده برلگینه چاقیرامز.

1937نچی یلنک چیتده، یات ایلله‌رده یوقلق، آیریلق آچیلاری ایچنده کیچیره‌جه‌گمز سوگنچی وه ایلیمزنک قورتولوش یلی بولوینی تیله‌یمز.

*

ساویتله‌ر اتفاقی قانون اساسیسی اطرافندا

یه‌گی ساویت قانون اساسیسی اوتکه‌ن یل 25نچی نویابرده‌ن 5نچی ده‌قابرگه‌چه دوام ایتکه‌ن 8نچی فوق‌العاده ساویتله‌ر قونغره‌سی تامانندان بر آغیزدان قبول ایتیلدی. بو قانون اساسینک قبول کونی، 5نچی ده‌قابر، بوتون اتفاق دائره‌سنده بایرام کونی قیلیب اعلان ایتیلدی. ساویت مطبوعاتی یازووینا قاراغاندا، بوکون بوتون انسانلق تاریخنده فوق‌العاده بویوك بر تاریخ ایمش. چونکه بوکونده‌ن آلیب انسانلق تورموشندا یه‌گی بر دوره باشلانار ایمش...

بو قونغره هه‌م قانون اساسینک اوزینی برآز یاقیندان کوره‌یلیك.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

قونغرەنك تیشقی کورونوشی حقندا بز «یاش تورکستان»نگ اوتکەن ساندا یازغان ایدیك. اوقوچیلاریمزنگ نظر دقتلەرینی او یردە کتیرلگەن سانلاردان بر ایکیسنە بالخاصە تارتیب اوتمەکچی بولامز: ساویتلەر اتفاقی اهالیسینك تخمیناً یوزدە اون قادارینی تشکیل ایتکەن ایشچیلەر قونغرە اعضاسینگ یوزدە 42سینی تشکیل ایتدی. اهالینگ یوزدە 5-4 ینی گنە تشکیل ایتە آلغان قوممونیستلەر قونغرە اعضاسینگ یوزدە 72سینی تشکیل ایتمەکدە ایدی. مەنە شو شکلدە قوزولغان بر قونغرە، شو صورتلە یاراتیلغان بر کوپچیلك موسقوا قرەملندە توپلانغان روس بولشەویزمی باشلوقلارینك ایستەدیگی قرارلارنی چیقارماسایدی، «غیر طبیعی» بولور ایدی.

حقیقتدە ایسە قونغرە دیگەن نەرسە بولمادی. چونکە بو توپلانغان ییغیندا نە قانون اساسی مذاکرە ایتیلدی وە نەدە قانون اساسی پروژەسی تنقید ایتیلدی. بو «قونغرە» اول باشدان سایلانیب آلنغان کشیلەرنگ بر «توپلامی»ندان غنا عبارت بولدی؛ بونلارنك بو توپلامداغی ایشلەری ییتمەس-توکەنمەس درجەدە مول «یاشاسین!» دیب باقیریش ایلە اینتەرناسیونال شرقیسی اوقوشدان عبارت بولدی. «باشلوقلار» کیلەر چاغی ماکینە قوغورچاقلاری کبی اورونلارندان سەکرەب، قیچقریشیب آلقیشلاب اوتوردیلار. قونغرەدە سوز سویلەگەن 50دەن آرتیق کشی بو ییلغی اونوم، خوجالق هەم کولتور جبهەلەرندەکی یوتوقلار، ساویت حکومتینگ تیشقی سیاستی وە حربی کوچی کبی مسئلەلەردەن آلیب فاشیزم، اسپانیا حادثەلەری، یاپونلارنگ حرکتلەری اوستندە سویلەب، آلمان هیتلەرچی ناسیونال-سوسیالیستلەرینی تهدید ایتوگە قادار باردیلار. بو نطقلارنگ بوتونیسی طبیعی «یاشاسین ستالین!» باقیریشمالاریلە توگەدی. ایچلەرندەن لااقل برگنەسی مذاکرەسی اوچون توپلاندیقلاری قانون اساسی اوستندە بر سوز بولسادا سویلەمەدی.

یالغز برگنە ناطق قونغرەنگ باشندا هەم سوگندا، یعنی ایکی دفعە قانون اساسی حقندا سویلەدی. بودا ستالین ایدی. اونگ برنچی سوزی

25. 11. 36دە بولدی. ساویت غازیتالارینگ «داهیانە» دیب کوپورتدیکلەری بو نطقدا او «اوقتوبر انقلابی» باشلانغاندان بیری هەر زمان اونگ اوزی وە باشقا یولداشلاری طرفندان سویلەنیب، ساویت مطبوعاتندا تکرار تکرار یازیلیب کیلە یاتقان «بورژوآ دەموقراتیسینا» قارشی قیلنغان تنقیدلار، اونك نقصانلاری هەم «ساویت دەموقراتیسی»نگ اوستونلگی کبی کوبدەن چەینەلیب-چەینەلیب تەمی قاچقان سوزلەردەن باشقا بر نەرسە کورونمەدی. ستالیننگ آنچاغنا اهمیت بیریب توختادیغی بر نقطە یەگی ساویت قانون اساسیسی اطرافنداغی «بورژوآ تنقیدلاری» اوستندە بولدی. ستالین نطقینك 10 دقیقە چاماسندا سورگەن بو قسمی شورالار اتفاقی «دولت ایرلەری» طرفندان 14 دفعە آلقیشلی کولگو وە 16 دفعە کولگولو آلقش بیلەن قارشی آلندی. بو منظرە قارشیسندا انسان اختیارسز روسلاشغان اوقراینالی ادیب گوگولنگ «رەویزور»(*) نام اثرینگ سوڭ صحنەسینی ایسلەیدر. بوتون صحنە کولگو کورولتوسی ایچندە قالادر. نهایت پیەس قهرمانی سقوزنیك-دموخانوفسکی سەکرەب توروب:

«کیمدەن کولەسز؟ اوز اوزیگزدەن کولەسز!» دیب باقیرادر.

بوکونکی قیزیل سقوزنیك-دموخانوفسکی-ستالیننگدە اوز جماعتنە شونداى قیلیب «کیمدەن کولەسز؟ — اوز اوزیگزدەن کولەسز!» دیب باقیروی کیرەك ایدی. ستالین بونی سویلەمەدی ایسەدە، ساویت «مبعوثلەری»، «ساویتلەر مملکتینگ ایگ یاخشی کشیلەری» کولگوسینگ اوز اوزلەرندەن کولو، «داهی باشچینگ» اثری، قانون اساسیسندەن کولو بولغانینی کورسەتب قویدی. چونکە او «بورژوآ تنقیدچیلاری»نی «ماسقارا» ایتمەك ایستەرکەن «اعتراف ایتوویم کیرەك، کە یەگی قانون اساسی ایلەدە شورالار اتفاقندا ایشچی صنفی دیکتاتورلیغی اوز کوچندە قالاجاغی کبی بوکونکی قوممونیست فرقەسی باشچیلیغیدا اوزگەرمیچە قالاجاقدر» دیمەك مجبوریتندە قالدی.

(*) «رەویزور» تورکستان تورك تیاترو صحنەلەرندە کەتتە موفقیت قازانغان اثرلەردەندر.

باشقا سوز بیله‌ن ئه‌یتکه‌نده ستالین «بورژوآ تنقیدچیلاری» ادعاسینی رد ایته آلمادی. تیریسنچه او بو ادعانگ توغرولیغینی اعتراف ایتب قویدی. ذاتاً «بورژوآ تنقیدچیلاری»دا ستالین باشدا بولغانی حالدا بوتون بولشه‌ویك سوز نه‌یره‌گلبازلقلارینا وه اونلارنگ «ایگ مکمل ده‌موقراتی»ده‌ن دم اورولارینا رغماً قومه‌ونیست فرقه‌سی دیکتاتورلیغی ره‌ژیمنده‌ن هیچ بر نه‌رسه اوزگه‌رمه‌یه‌جه‌اگینی آلغا سورمه‌کده ایدیله‌ر.

ستالین‌نك 5 ده‌قابر 1936ده سویله‌دیکی سوزی‌ده آز شایان دقت ایمه‌س ایدی. اونگ 5 دقیقه‌گنه سورگه‌ن بو نطقی‌دا یغین‌نگ اساس اعتباریله هیچ‌ده قونغره بولماغانلیغینی بر داها اثبات ایتدی. او بوندان باشقا ساویتله‌ر اتفاقینك هه‌ر طرفندا قانون اساسی پروژه‌سی اطرافندا یوروتولگه‌ن مذاکره، مناقشه‌له‌ر، سانسز، ساناقسز اوتکه‌زیلگه‌ن مجلس‌مه‌تینغله‌رده میگله‌ر بیله‌ن کیریتیلگه‌ن «توزه‌تو»، «اوزگه‌رتو»، «تولدیرولار» وه بو صورتله ساویت مطبوعاتینگ، ساویت تبعه‌سینگ سیاسی سویه‌سی «یوکسه‌لیشی» حقندا باقیریب-چاقیریب دنیاغا میدان اوقوماق کبی زحمتله‌رنگ بوتونیسینگ معناسز بیلچیلده‌ن‌گنه عبارت ایکه‌نینی کورسه‌تدی. ستالین باشچیلیغی آستنداغی قومیسیون ساویتله‌ر اتفاقی خلقلاری طرفندان کتیریلگه‌ن میگله‌رچه توزه‌توده‌ن یالغز 43گنه‌سینك اوستونده توقتاغان. ایمدی ساویت تبعه‌سینگ سیاسی تویغو، توشونچه‌سی اوسومینه شهادت ایته‌تورغان بو 43 توزه‌تو نیمه‌له‌رده‌ن عبارتدر؟ بو حقدا ستالین‌نگ اوزینی تیگلایلق: او، «کیریتیلگه‌ن 43 توزه‌توده‌ن آنجاق 6-7سینی‌گنه بر درجه‌گه قادار اهمیت بیریشکه یارارلق دیب کورسه‌تو ممکن... قالغان توزه‌توله‌ر ایسه اهمیتسز، جمله توزه‌توله‌ری قاراقته‌رنده‌کی اوزگه‌رتمه‌له‌رنده‌ن عبارتدر. مه‌نمچه بونلارنی آیریچا تیکشیریب اوتوروغا احتیاجدا یوقدر» دیدر.

ستالین‌نك بو سوزله‌رینه ساویت مبعوثلاری «یاشاسین یولداش ستالین!» دیب جواب قایتاردیلار.

ایمدی ستالین آدریسنه قوپاریلغان بو «سه‌وینچلی هایقیریشو» نمایشله‌رینگ معناسینی بر توشونوب کوریگ! خلقنی میلیونلار ایله هایداب، سوروکله‌ب بو «قانون اساسی پروژه‌سی»نی مذاکره ایتوگه مجبور ایتدیله‌ر. اونگ اسمنده‌ن میگله‌رچه توزه‌تو، اوزگه‌رتوله‌ر کیریتدیله‌ر. ساویت غازیتالاری بو مذاکره وه توزه‌تو طلبله‌رینی ساویت تبعه‌سینگ «سیاسی توشونوشده‌کی انکشافی» دیب پروپاغاندا قیلدی. مه‌نه ایمدی ستالین بونلارنگ بوتونیسنه «هیچلك» قیمتینی بیریب اوتورادر. یالغز 43 توزه‌توگنه قبول ایتیلگه‌ن. بونلارنگ‌دا 6-7 گنه‌سی مهم. قالغانلارینی آیریچا تیکشیریب اوتورودا آرتیقچا تاپیلادر.

مه‌نه بیش یاریم آیلق (25. 11.—12. 6. 36) قانون اساسی پروژه‌سی اطرافنداغی مذاکره‌نگ نتیجه‌سی بو بولدی. دیمه‌ك ساویتله‌ر اتفاقی‌نك ایکی میگده‌ن آرتیق ایگ یاخشی کشیسینی ستالین‌نگ یوقاریدا کتیردیگمز جوابینی تیگلاتیش اوچون‌گنه «فوق‌العاده قونغره»غا چاقرغان ایکه‌نله‌ر!

بونگ کبی یوزیگه توکورگه‌نده «یاشاسین!» دیب آلقیشلاوچیلار یغینینی یالغز انسانلق حیثیتینی اونوتقانداغنا «قونغره» دیب آتاب بولادر. نقط روس بولشه‌ویکله‌ری دیکتاتورلیغی قولی آستندا یاشاوچی أولکه‌له‌ر خلقلاری اوچون بوکون بوندان باشقا تورلو قونغره‌ده‌ن بحث ایتبده بولمایدر...

قانون اساسی قبول ایتیلدی. اونگ روس بولشه‌ویکله‌ری دیکتاتورلیغینگ بوزولماسلیغینی ساقلاو یولندا نه درجه‌ده خدمت ایته بیلووی اوستنده ایمدیلك معین بر نه‌رسه سویله‌ب بولمایدر. بونگله برابر بو ستالین قانون اساسیسی‌نك ساویتله‌ر اتفاقی خلقلارینا بر تاقم مسئله‌له‌ر آچدیغینی کورمه‌یچه کیچیب بولمایدر. بو حقدا کیله‌جه‌ك ساندا. مچ.

توركستانداغی ساویت قورولتایلارندا

بوندان بر یاریم آی بورون، یعنی بولتور نویابر آیی سوگندا، موسقوادا توپلانغان 8نچی فوق‌العاده ساویتله‌ر قورولتایندان برآز ایلگه-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

ری ، بزنگ تورکستان جمهوریتله‌ری مرکزله‌رنده‌ده قورولتایلار یاسالیب اوتدی. بو قورولتایلار ، بعضی جهتله‌رده‌ن قاراغاندا ، تورکستاندا بولوب اوتکه‌ن اولگی ساویت قورولتایلارندان آنچاغنا فرقلی کیچدی.

برنچیده‌ن ، تورکستاننگ هه‌ر بر قبیله جمهوریتی مرکزنده یاسالغان بو دفعه‌کی قورولتایغا تورکستانداغی باشقا جمهوریتله‌رده‌ن‌ده هیئتله‌ر ، وکیلله‌ر قاتناشتریلدیلار. حتی بوتون تورکستاننگ مرکزی سانالاتورغان تاشکندده یاسالغان سوگغو قورولتایغا ، یعنی اوزبیکستان 6نچی فوق‌العاده قورولتایینا ، «قارداش تاتارستان»دان‌دا بر هیئت کیلیب ، «قارداش جمهوریت»گه سلام کیلتردی. بو هیئت اعضاسندان محمدشین نام بر تاتار شاعری قورولتای سالوندا ، تورکستاننگ هه‌ر طرفدان کیلگه‌ن یدی یوزده‌ن آرتق وکیلله‌رگه قاراتیب ، اوزینگ «اوزبیکستانغا سلام» دیگه‌ن شعرین اوقوب بیردی.

قورولتایلاردا «قارداش جمهوریتله‌ر»ده‌ن کیلگه‌ن بارچا وکیلله‌ر ، قوناقلار کوچلو وه اوزون آلقیشلار بیله‌ن قارشیلاندیلار. بربرله‌ریله صمیمی صحبتله‌ر قیلدیلار وه اوز آرا تورلو ساوغالار — تون ، چاپان ، دوپپی ، گیلەم کبی ملی صنعت اثرله‌ری تارتیق قیلیشدیلار.

قورولتایلاردا سویله‌نگه‌ن نطقلارنك باش موضوعینی ساویتله‌ر اتفاقینگ یه‌گی قانون اساسیسی لایحه‌سینی ماقتاو تشکیل ایتدی. پاختاچیلق وه مالدارلق کبی مسئله‌لەر اوستنده سوزله‌ندی وه بو دفعه اوزون نطقلارنی تورکستانلی قومونیستله‌ر سویله‌دیله‌ر. نطقلاردا کوبره‌ك تکرار قیلنغان نه‌رسه یه‌گی قانون اساسی لایحه‌سینا کوره ، قازاغستان ایله قیرغیزستان‌نك روسیا فه‌دراسیونندان چیقاریلاراق ، قارداش اوزبیکستان ، تورکمه‌نستان وه تاجیکستان کبی بره‌ر «تیگ حقوقلو اتفاق جمهوریتی» حالندا ، توغرودان توغرو ساویتله‌ر برلگینه کیرگیزیله‌جه‌گی وه ایمدیگه‌چه روسیا فه‌دراسیونینا تابع بولغان قارا قالپاق مختار جمهوریتی‌نگ ایسه قارداش اوزبیکستان ایچیگه آلینووینگ کوزده توتولغانلغی ایدی.

قارا قالپاغستاندان تاشکندده یاسالغان قورولتایغا کیلگه‌ن هیئت

باشلوغی نظام‌الدین اوغلی دیگه‌ن بر ییگیت قارا قالپاغستان زحمتکشله‌رینگ قارا قالپاغستاننگ روسیا فه‌دراسیوندان چیقاریلاراق اوزبیکستانغا کیریتیله‌جه‌گی خبرینی که‌تته وه صمیمی قووانچ بیله‌ن کوتوب آلغانلارینی سویله‌یه‌ره‌ك «قارا قالپاغستان محنتکشله‌ری اوزبیکستانغا قوشولوشنی ایسته‌ش بیله‌ن‌گنه قالمای ، بلکه بونی اتفاق حکومتیده‌ن طلب قیلغانلار ایدی» دیدی. اوزبیکستان ایله قارا قالپاغستان آراسنداغی طبیعی صمیمیت وه قاتناشیقدان بحث ایتکه‌ن نظام‌الدین اوغلی آلقیشلار ایچنده دوام ایتدیرگه‌ن نطقینی «یاشاسین قارا قالپاغستاننگ قارداش اوزبیکستان بیله‌ن برله‌شووی!» دیگه‌ن سوزله‌ر بیله‌ن بتیرمشدر(*).

آینقسا تورکستاندا بولوب اوتکه‌ن کیینگی قورولتایلاردا تورکستانلی ناطقلار ایله روس وه یهودی عنصرلاردان بولغان ناطقلارنگ نطقلاری آراسندا آنچاغنا فرقلار بار ایدی. قورولتایلارغا قاتناشغان روس وه یهودی عنصرلاری طرفدان سویله‌نگه‌ن نطقلاردا بو سفر ذهنله‌رده‌کی بعضی خاطره‌له‌رنی جانلاندراتورغان تاریخی وقعه‌لارغا کیریشیلمه‌دی وه أڭ زیاده تورکستان جمهوریتله‌رینك بویوك ساویتله‌ر اتفاقینگ پاختا ، یون ، تیری ، ایپه‌ك ، قاراکول وه باشقا جنسده‌ن خام ماللار بیروچی «آجرالماس پارچاسی» ایکه‌نلگی ایسله‌تیلدی وه ، ساویت حکومتینگ درایتلی تدبیرله‌ری آرقاسندا ساویتله‌ر اتفاقی خام مال احتیاجینگ یل اوتکه‌ن ساین کوکولده‌گیدیك اوته‌لمه‌کده بولغانلغی رقملار ایله کورسه‌تیلیب ، اولارنگ نطقلاری همن-همن عینی نقرات ایله ، یعنی «یاشاسین اولوغ رهبر ستالین! یاشاسین قیزیل اوردو!...» دیگه‌ن باقیریقلار بیله‌ن بیتدی. یالغز تورکستانلی ناطقلاردان بعضیلاری بو دفعه‌دا تورکستاننگ چارلق دورنده سیاسی ، اقتصادی ، مدنی ساحه‌لاردا کورگه‌ن تورلو خورلقلارندان بحث آچدیلار. مثلا: تورکمه‌نستان مرکزی اجرا قومیته‌سی باشلیغی آیتاق اوغلی نادر بای عشق آبادده توپلانغان 6نچی تورکمه‌نستان فوق‌العاده قورولتایندا سویله‌گه‌ن اوزون نطقینگ بویوك قسمینی

(*) «قیزیل اوزبیکستان» نك 36 .11 .22 تاریخلی 268نچی سانینا باقیلسین.

چارلق دوزیگه عائد وثیقه لارنی تحلیل ایتوگه حصر ایتدی وه تورکستان خلقینك او زمان قاندای خورلقلار کورگه‌نلگینی آیتب اوتدی («ساویت تورکمه‌نستانی»نگ 36 .11 .16 تاریخلی 264نچی سانینا باقیلسین).

طبیعی نادر بای تورکستان خلقینگ ساویت حکمرانلغی دورنده کورمه‌کده بولغان خورلقلاریندان بحث آچمادی. فیض‌الله خواجه هه‌م عینی حرکتنی ترجیح ایتدی؛ یعنی «قاپیتالیستیك روسیانگ بر مملکت کیتیده‌ن ایکنچیسینی ضبط ایتب، تورکستانی اوت وه قلیچ بیله‌ن ایگه‌للهب آلغانینی» سویله‌وچی فیض‌الله خواجه نطقینگ بر ییریده «تورکستانلیلار چار دورنده روس علمدارلارینی کورگه‌نده اولارغا تعظیم قیلیشغا مجبور ایدیله‌ر» دیدیسه‌ده، ساویت دورنده له‌نین‌نگ أولومینی ایسله‌و اوچون تاشکندده یاسالغان ییغندا، ساویت روسیا مأمورلاری آیاقدا تورغانلاری حالدا، تورکستانلیلارنی تیز چوکوش وه سجده ایتیشکه مجبور ایتکه‌نلکله‌ری کبی وقعه‌لار حقندا بر سوز هه‌م سویله‌مه‌ی کیچدی. بو جهتله‌رنی بر طرفغا قویایلیق‌دا، تورکستان جمهوریتله‌ری مرکزله‌رنده اوتکه‌زیلگه‌ن سوگغو قورولتایلاردا کورولگه‌ن وه بزله‌ر اوچون قیزیقارلق بر حادثه بولغان قارداشلق تظاهراتینك قاندای معنا افاده ایته‌تورغانلغی اوستنده بر آز توشونوب، بارچامزغا معلوم ساویت شرائطی ایچنده بو شایان دقت حادثه‌نگ کورونوشیگه سبب بولغان حکمتنی قیدیرایلق.

ع.

★

استیلا تمثالی

تورکستان شهرله‌رینگ کوپنده بعضی ایسکی تاریخی بنالار بوزولوب ییقیتیلدی، اورنندا قیزیل میدانلار سالیندی، اورتاسیندا تورکستان خلقی آغزندا لعین دیب آتالغان له‌نین هیکلله‌ری قویولدی. بو بوزغونچیلق تاشکندده‌ده ایشله‌ندی وه ایسکی جوده‌ده‌کی مشهور بیکله‌ر بیگی مدرسه‌سی بوزولوب، اورتاسینا له‌نین‌نگ بر هیکلی قوققایتریلیب قویولدی. بونگله قانیقیلمادی. تاشکندده له‌نین‌نك ساویتله‌ر اتفاقینگ هیچ بر ییرنده

ایمدیگه‌چه یاسالماغان أڭ یوکسه‌ك بر هیکلینی قویماق حقندا قرار چیقاریلدی وه اوتکه‌ن ییل سه‌نتابر آیینگ 17سنده‌ن باشلاب حکومت بناسیغا یاقین قیزیل میداندا هیکل قویو حاضرلغینا کیریشیلدی.

تاشکندده قورولماقچی بولغان له‌نین هیکلی لایحه‌سی موسقوا هیکلتراشلاریندان قورولیوف طرفندان توزولمشدر. لایحه بویونچا یوکسه‌کلگی 12 میتر بولوشی کوزده توتولغان هیکل قاعده‌سی پارچالاری موسقوادا لابرادور دیگه‌ن قاتتغ تاشنك قارا وه قیزیل رنگلیکله‌ریده‌ن حاضرلاناراق 30 آچیق واغون ایچنده تاشکندگه کیلتریلدی. بو پارچالارنی تاشکند قیزیل میدانیغا اورناشترو اوچون‌ده موسقوادان 90 اوستا کیلدی. 12 میتر یوکسه‌کلگنده‌کی قاعده اوستیگه قویولماقچی بولغان 6 میتر اوزونلغنداغی له‌نین گه‌وده‌سی ایسه له‌نینغرادده تونجدان ایشله‌تیلیب کتیریلدی. مه‌نه شوندای حاضرلانغان له‌نین هیکلی اوتکه‌ن نویابرنك 15نده مراسم ایله آچیلدی. بو آچیلیش مراسمنده اکمل اکرام طرفندان سویله‌نگه‌ن نطقی «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسینگ 36 .11 .18 تاریخلی 265نچی سانینك باش صحیفه‌سنده، باش مقاله اورنندا اوچراتدیق. قالین حرفله‌رله باسیلغان بو اکمل نطقی متننده تورکستان خلقی ذهنیتینه ترجمان بولورلق بر جمله‌ده یوقدور، دیلسه اصلا یاگلیشیلماز.

بولشه‌ویکله‌رنك سویله‌وینه قاراغاندا، له‌نین‌نی تیریکده‌ن کورسه‌تورغان ساویتله‌ر اتفاقی کوله‌منده‌کی بو أڭ بویوك هیکل «تاشکند زخمتکشله‌ریگه ینه کوپ‌ـکوپ غلبه‌له‌ر اوچون چیکسز الهام بیره‌جه‌ك» ایمش. له‌نین تا انقلاب باشلاریندان ایمدیگه‌چه تورکستان خلقی آغزندا «لعین» اولاراق آتالیب کیلگه‌نیده‌ن، اونگ تاشکندده قوققایتریلغان بویوك هیکلنده‌ن «ینه کوپ‌ـکوپ غلبه‌له‌ر اوچون چیکسز الهام آلاجاق زخمتکشله‌ر»نگ، تورکستان ادیب وه شاعرلاری اثرله‌رنده «شمال آییقلاری»، «شمال قارغالاری» وه یا «تونغوزـقونغوز» دیگه‌ن اسمله‌ر بیریلگه‌ن وه تورکستاندا أڭ کوب تاشکندده توپلانغان روس ایشچیله‌ری، مأمورلاری بولغانینی ینه بر تاپقیر تکرارلاب اوتمه‌ك کیره‌ك. مه‌نه شو

«تاشكند زخمتكشلەری» بورونغو اصطلاحلە «تاشكندلی افندیلەر» («یاش توركستان»نگ 3ـ4نچی ساندا ، 20ـ25نچی بیتلەرندە باسیلغان «قیزیل تاشكندلی افندیلەر» باشلیقلی مقالەگە قارالسین) لەنین هیكلیگە قاراب «ینە كوپـكوپ غلبەلەر اوچون چیكسیز الهام آلاجاقلار» ایمش. «قیزیل تاشكندلی افندیلەر وە یا زخمتكشلەر»نگ 19 ییلدان بویان لەنینیزم نامینا قازانیب كیلگەن غلبەلەری توركستان خلقی ایلە روس خلقی آراسنداغی ملی ضدیتنی كیسكینلەشتریب یوبارغان ایدی. موسقوا بو «قیزیل تاشكندلی افندیلەر»گە یەگیدەن «چیكسز الهام بیرەجەك» واسطە تاپیب ، یعنی موسقوادان 30 واغونلق تاش وە 90 اوستا ، لەنینغراددەن‌دە 6 میتر اوزونلغندا آغیر بر تونج پوللایاراق تاشكندده لەنین هیكلینی قوقـ قایتریب ، بونیگلە قاندای قانلی حادثەلەر اوچون حاضرلق كورە یاتقانینی بر داها آچیقدان آچیق اعلان ایتدی. ساویت حكومتی بوزوق نیت وە بختسز عاقبت اوچون یاساتدیردیغی بو هیكل ایشلەرندە چالیشتردیغی كشیلەرنی تورلو ساوغالار بیلەن مكافاتلادی. («قیزیل اوزبیكستان»نك 36 .11 .27 تاریخلی ساننداغی «هیكلنی قوروچیلار مكافاتلاندیلار» باشلیقلی خبرگە باقیلسین).

«قیزیل تاشكندلی افندیلەر وە یا زحمتكشلەر»گە چیكسز الهام بیرەجەك» لەنین هیكلینگ حقیقی تاشكندلیلەر روحینا قاندای انعكاس ایتەجەگینی‌دە سویلەمەك لازمسا ، بو جهت‌دە شوندای افادە ایتلە آلیر: وقتیلە آیاقلاری آستندا توركستان خریطەسینی باسیب‌تورغان آق روسیا ایمپەریالیزمی تمثالی بولغان گەنەرال فون‌كاوفمان هیكلی تاشكندلیلەر وە باشقا توركستانلیلاردا قاندای نفرت تویغوسی اویغاتقان بولسا ، بوـ كونكی قیزیل روسیا ایمپەریالیزمی تمثالی بولغان لەنین هیكلی‌دە تاشكندـ لیلەر ، عمومیتلە توركستانلیلاردا مستولی كوچگە قارشی عداوت حسینی عینی درجەدە اویانیق توتاجاق‌در. یاش توركستانلی

1917نچی ییل خاطرە پارچالاری

IX.

(باشی 76—79 وە 82—85نچی سانلاردا)

انقلاب بز اوچون قورتولوش وە ملی فعالیت میدانی ایشیكلەرینی آچقاندیك بولدی. فقط اوزون زمان قاراڭغیلقدا قالغان بر آدام ایشیقدا كوزینی آچا آلماغانی دیك ، اوزون زمان چارلق مستملكە سیاستی قاراڭغیلقلارندا سورونگەن بزلەردە انقلابنگ كتیردیكی حریت یاروقلیغینا چیقارـچیقماس كوزلەریمز قاماشیب ، بردەن برە توغرو استقامتنی توتوب كیتە آلمای قالدیق. بو كوز قاماشیب تەترەشلەریمز اوزیمزنگ‌دە قاراكـ فیلیغمز آرقاسندا بر آزدا آرتماقدا ایدی. اوزیمزنگ ضعیفلیگمز بر قسمیمزنی روس انقلابچی دەموقراتیسی ایلە برگەلەشیب بارو یولینی یاقلاشغا مجبور ایتمەكدە ایدی. ایكنچی بر قسم ، بلكەدە كوبچیلك ، ایسە سیاسی موفقیتنی... دعا ایلە قازانا بیلوگە ایناتیب یورەر ایدی... طبیعی بو استقامتلەرنك هەر ایكیسی‌دە یاڭلیش ایدی. مەن‌دە منسوب بوـ لوندیغم برنچی غروپنگ یاڭلیشی لە وە فینلەردەن باشقا بوتون غیر روس خلقلار ملی منورلەرینە عمومی ، اورتاق بر یاڭلیشلق ایدی. حتی لە هەم فینلەردەن سوك برنچی اوروندا روسیادان بوتونلەی آیریلو یولینا توشكەن اوقراینالیلارنگ‌دا كوبچیلگی فەدەراسیون طرفداری ایدیلەر. 1917 نچی یلی مای آیندا موسقوادا توپلانغان عموم روسیا مسلمانلاری قورولـ تایینا قاتناشوچیلارنك كوبچیلگی‌دە فەدەراسیونچیلار ایدی. مەن شخصاً بو قورولتاینا قاتناشمادم. قونغرە پروتوقوللاری وە او قورولتایغا قاتناشوـ چیلارنك شهادتلەرندەن ، او قونغرەدە روسیادان آیریلیب كیتونی اورتاغا قویغان برگنە بولسادا تاوش كوتەریلمەگەنلگی آڭلاشیلماقدادر. حتی او قونغرەدە روسیانك فەدەراسیون شكلندە قورولوشینا قارشی‌تورغان تاووشلاردا آز بولماغان ایدی. فەدەراسیون طرفدارلیغی عمومیتلە روس دەموقراتیسنا آینقسا انقلابچی دەموقراتیسنا ایناتودیگەن‌شكلدە آڭلاشیلماقدا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ایدی. اگر بو روس انقلابچی دەموقراتیسینا تایانغانلقنی خطا دیب کورسەتو ممکنسە، او، وقت-وقت صرف دەموغوژی اوچون‌گنە اورتاغا آتیلدینی کبی روس مکتبدەن چیققان کشیلەرنك خصوصی یاگلیشلقلاری ایمەس، عمومیتلە روس ایمپەریالیزمی چەنگەلندەن قورتولوب اوز باشیغا ملی دولت قوروب کیتە بیلوگە بولغان اینانچنیك آزلغندان توقغان عمومی بر خطا ایدی. سواگرادان قورولوب قیسقاغنا وقت دوام ایتە بیلگەن تورلو ملی مستقل حکومتلەر تجربەسی بزگە بر طرفدان روس انقلابچی دەمو-قراتیسینا بولغان عمومی ایناچمزنیك یاگلیشلیغینی کورسەتکەن بولسا، ایکنچی یاقدان، اوز آرا آچیق سویلەشیمز کیرەك، کە، هەر اولکە وە هەر کیچیك خلقنك اوز دولتینی قوروب، اونی روس ایمپەریالیزمی چەنگەلندەن اوز کوچی بیلەن‌گنە ساقلاب قالا بیلەجەگی کبی توشو-نوشنكدە یاگلیش ایکەنینی کورسەتدی.

امید ایتەبیلیك، کە یاقین کیچمیشمزنیك آغیر وە آچی تجربەلەری بوشغا کیتمەمشدر. چیندەن اوز یورتینیك قورتولوشینی تیلەگەن هەر بر کشی بر آن اول روس فرقەلارینیك قایسی بریسینەدە اینانب یورودەن قطعی صورتدە واز کیچمەلیدر وە بوتون غیر روس خلقلار کوچلەرینیك عمومی بر کورەش جبهەسندە توپلانولاری یولندا داها زیادە قطعیتلە چالیشمالیدر...

ایکنچی غروپنیك خطاسی باشقاچاراق ایدی.

ایچدەن روسیاغا صادق بولوب قالغان بو غروپ ملی مختاریت مسئلەسی غایە وە هدفینی صرف دینی مسئلەگنە دیب توشوندی وە خلقنی دینی بایراق آستندا کورەشوگە چاقیردی. برنچی غروپ انقلابنك روسیا مستملکە سیستەمندەن قورتولو یولی سالغانینی توشونوب، بو یولدا برنچی آدیم اولاراق سیاسی مختاریت مسئلەسینی اورتاغا قویسا، ایکنچی غروپ انقلاب سایەسندە ترقیپرورلكنیك اوسوب کیتووندەن قورقدی وە ترقیپرورلەرنیك کیچیك بر احتیاطسزلغینی تویە دیك قیلیب بویوتوب،

اونی خلقغا دین دوشمانلیغی دیب کورسەتیشکە اوروندی. بو غروپ انقلاب حکومتی طرفدان کوروولگەن بوتون اصلاحات وە تنظیمات تدبیرلەرینی یالغز اونلارنیك اوز فکرلەرنچە شریعتکە اویوب اویماغانلیغینی نقطەسندان تیکشیریشکە اوروندی.

عجبا تورکستاننك عموم روسیا ایچندە قالووی طرفداری بولغان بو غروپ اونیك (یعنی تورکستاننیك) شریعت احکامینی کوزەتوچی مخصوص مؤسسەسز عموم روسیا اوچون توزولگەن قانونلار نیگیزندە‌گنە أدارە ایتیلەجە‌گینی بیلمەدیمی ایکەن؟ بو غروپدە اوزینیك بوروننو سیاسی یاگلیشلیغینی کوروب اعتراف ایتدیمی؟ — مەن بو حقدا معین بر جواب بیرە آلمایمەن. فقط معالتأسف بعضی بر نشانەلەر اولارنیك ایندیدە ایسکی وضعیتدە قالیب بارا یاتقانینی کورسەتەدر. کیچەنلەردە بوتون مسلمانلار اوچون مقدس سانالغان حجاز ایلە یمن آراسندا بولوب اوتکەن قانلی محاربەلەرنی بو غروپکە منسوب کشیلەردە کورگەن، او-قوغان وە یا ایشیتکەندرلەر. وە بو مثالدان سیاسی تارتیشمالاردا دینی مسئلەلەرنیك قاتناشی آز بولغانلیغینیدا آگلاغان بولسایدیلار...

* * *

مەنە موقت حکومتنك یەگی عدلیە محکمەلەری حقنداغی قانونی. بو قانون ایسکی محکمەلەرنی تارقاتیب، سایلاو اصولیلە خلق محکمەلەری توزو اوستندەدر. موقت حکومتنك تورکستان قومیتەسی بوتون تشکیلاتلارغا او جملەدەن بزنیك ملی مرکزگە یەگی محکمە پروژەسینی یوللاب، بو حقدا فکر سوراماقدا ایدی. بز، مختاریتچیلەر تورکستاندا محکمەنیك روسیاداغیدان باشقاچاراق بولووی فکرندە ایدیك. بونگلە برابر مثلا قاریشیق قاراقتەردەگی وە عموم دولت باقیمندان مهم سانالاتورغان مسئلە-لەردە عموم دولت حسابندا آلنغان پرەنسیپلەردەن اوزاقلاشیبدا کیتمەکچی ایمەس ایدیك. تورکستاننیك اوزینە مخصوص محلی محکمەلەری بولسا مختاریتنك ایشکە آشیریلماسیلە یوزەگە چیقا بیلەجەك ایدی.

شونیدا بیلیشمز کیرەك، کە انقلابغا قادارغی تورکستان محکمەلە-

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

رينگ خصوصيتى بار ايدى. روسياداغيديك خلق ايچندەن سايلاب آلنغان كشيلەرنگ قاتناشووى بيلەن ايشلەيتورغان („Суд присяжных“) محكمە توركستاندا يوقدى. بو يردە بوتون ايشلەر („Коронный суд“) رسمى دولت محكمەلەرندە قارالار ايدى. يرلى توركستانليلارنگ اوز آرا ايستەر جنائى، ايستەردە ملكى جانجاللارى، آغير جزانى ايجاب ايتديرمەديكى تقديردە، شهر اهاليسى دائرەسندە قاضيخانەلەردە، كوچەبە، مالدارلار آراسندا بيلەر طرفدان قارالار ايدى. قاضيخانەلەردە ايش شريعت اساسينا كورە يوروتولديكى كبى، بيلەرنگ محاكمەسى يازيلماغان خلق عادتى اوزەرندەن بولور ايدى. قاضى وە بيلەر بر دعوانى هەر ايكى طرف راضى بولغانداغنا قاراى آلاجاقلار ايدى. بر طرف ايشنى روس محكمەسينە ايلتمەك ايستەسە، ايش روس محكمەسينە آلناجاقدى، بونگلە قاضى هەم بيلەر بو ايشكە كيريشمەك حقندان محروم ايتيلگەن بولورلار ايدى. بونداى بر طرفنگ ايشينى روس محكمەسينە آليب كيتو تيلەگى بيلەن روس محكمەسينە توشوب كيتو حادثەسى شهرلى، عموميتلە اوتوراق خلق آراسندا آز، كوچەبەلەر آراسندا ايسە نسبتاً كوب كورولەر ايدى. بو جهتنى كوچەيتو، كيگەيتو اوچون تورلو جنسدەن حيلەلەردە ايشلەتيلمەكدە ايدى. 30 سوم آلتون قيمتندەكى عادى جنائى ايشلەر قاضى وە بيلەر محكمەسينە تابع ايدى. تالانچيلق، باسقينلق جنايتى ايسە روس محكمەسنە كيتەجەك ايدى. دالا، قيشلاق حتى شهرلەردە عادى اوغرولقنى باسقينلققا آينالتريب روس دولت محكمەسينە بيريب يوبارولاردا كورونور ايدى. بو وضعيت ايستەر عادت، ايستەردە شريعت اساسينا قورولغان يرلى محكمەلەرنگ اعتبارينى بوتونلەى بتيرمەكدە ايدى. بوندان بالخاصە شريعتنگ نە درجەدە حقارت كورمەكدە بولغانينى قصداً كور بولوب آلغان كشيلەرگنە كورمەسلەر ايدى. قاضيلەرنگ شريعت اوزەرينە بيرگەن حكملەرينگ تطبيقى اوچون چيقاريلغان ترتيب شريعت اعتبارينى يەنەدە يامانراق رخنەدار ايتمەكدە ايدى. بو ترتيب بويونچا شريعت يوزندەن قاضيلەر طرفدان بيريلگەن

حكم روس أدارەسينگ، يعنى قضا باشلوغينگ، طلبى اوزەرينە قايتادان قارالاجاق، حتى روس دولت محكمەسى قراريلە لغو ايتيلە بيلەجەكدى.

مەن طلبە چاغلارمدا بزدەكى قاضى هەم بيلەرنگ وضعيتى بيلەن كوب گنە مشغول بولدم. قضا وە ولايت أدارەلەرى آرخيفلەرينى كوب گنە تيكشيردم. قضا باشلوغى وە يا مدعى عموميلەرنگ بى وە بالخاصە قاضيلەر حكمينى قايتادان كورو وە يا لغو ايتونى طلب ايتكەندە كورسەتكەن سبيلەرينى اوقوب كوروب كوينچە اوز اوزيمدەن اويااليب تيرگە توشوب كيتەر ايدم. بى هەم قاضيلار طرفدان ايشلەنگەن حقسزلق حقندا توركستانليلارنك شكايتلەرىدە آز اوچراتيلماس ايدى. بونداى مراجعتلەردە روس محكمەسينك عادت اوزەرينە قورولغان بيلەر محكمەسنەگنە ايمەس، شريعت بويونچا يوروتولەتورغان قاضيخانەلەردەن اوستون قيليب كورسەتيشكە اورونولاردا اوچراتيلار ايدى. بو يازيلار ايچندە قاضيخانەطرفدان عينى ايش حقندا عينى شرائطدە بيريلگەن ايكى حكمنگ قارا قارشى بولغانىدا اوچراتيلار ايدى.

انقلابغا قادارغى يرلى محكمەلەر حقندا بر قادار اوزون توختادم. بر طرفدان بو، اونك عدالت ايشلەرينى توغرو يوروتودەكى نقصانلارينى وە اونگ سبيلەرينى كورسەتو اوچون بولسا، ايكنچى ياقدان، بلكەدە داها زيادە شريعتنك نفوذ وە اعتبارينا اورولماقدا بولغان ضربەنى آچيق قيليب كورسەتيش اوچوندر. قاضى طرفدان شريعت اساسينا تاياناب بيريلگەن حكمنى روس أدارەسى–قضا باشاوغى قايتاريب، بوزوب يوبارسا شريعت اعتبارينا ضربە بيريلگەن بولمايدر ديب سويلەمەسينلەر!...

مەنە يەگى دولت محكمەسى پروژەسى قارشيمزغا كيلگەن چاغدا بز او زمان ايشلەبتورغان بو قاضيخانە وە بيلەر محكمەلەرى كبى ايسكى عدلى مؤسسەمز منظرەسينى كوز آلدندان كيچيرەى قالالماديق. بزگە مراجعت مكتوبلەرى وە شكايتلەر ياغماقدا ايدى. بو مراجعتلەرنگ بر قسمندا توركستانليلار اوچون عمومى دولت محكمەسى توزولووى سورالماقدا، ايكنچيلەرندە بوتون توركستاندا شريعت محكمەلەرى توزو

طلب ایتیلمه‌کده ایدی. شریعت محکمه‌سی طرفدارلاری داها زیاده فعالیت وه جانلیلق کورسه‌تمه‌کده ایدیله‌ر. اونلار حکومت قومیته‌سینه مراجعتنامه‌ده تاپشیرغان ایدیله‌ر. «علما جمعیتی» رئیسی سیر علی لاپین حکومت قومیته‌سینه قاضیخانه محکمه‌له‌ری توزو حقندا حاضرلادیغی پروژه‌سینی تقدیم ایتدی. بو پروژه‌گه کوره، قاضیخانه حکمی تورکستانلیلار اوچون مجبوری وه قطعی، قاریشیق، یعنی بر طرف روس، بر طرف تورکستانلی بولغان ایشله‌رده ایسه اختیاری اولاجاقدی. قاضیخانه‌له‌ر قاراماغینا بیریله‌جه‌ك ایشله‌ر چیگه‌ره‌سی آنچاغنا کیگه‌یتیلگه‌ن ایدی. فقط بو شریعت محکمه‌له‌رنده بیریلگه‌ن حکمله‌رنی یوقاری اداره وه عدلیه محکمه‌سی طرفدان قایتاریلووی وه لغو ایتیلووی مسئله‌سی ساقلانغان ایدی. قاضیخانه‌له‌ر طرفدان بیریلگه‌ن حکمله‌رنگ تطبیقی‌دا عینیله روس اداره‌سینه قالدیریلماقدا ایدی.

«علما جمعیتی» باشلوغینگ ایشی بو پروژه وه مراجعتنامه‌سینی تاپشیرغانلق بیله‌ن‌گنه توگه‌مه‌دی. آق مسجد وه غازالی قضالاریندان یوز چاماسندا نماینده‌له‌ر توپلاب تاشکندگه کتیریلگه‌ن ایدی. بو نماینده‌له‌ر قاضیخانه محکمه‌له‌رینی درحال توزونی یاقلاب تشبثده بولوناجاقلار ایدی. اورال، تورغای، سه‌مه‌ی ولایتله‌ری قازاق تورکله‌ری ایسه خلق عادتینه تایانغان خلق محکمه‌له‌ری سایلاونی یاقلاب چیقدیلار. بو صورتله تورکستان دالالاری بو مسئله اوستنده ایکی طرفغا بولوندی. او زمانکی ایشچی وه سالدات شورالاری طرفدان حاضرلانماقدا بولغان تهلکه‌نگ کون کونده‌ن آرتدیغی بر دورده خلقنی شوندای مسئله‌له‌ر اوستنده تورلو جبهه‌له‌رگه بولوب، اوز آرا تارتیشمالار توغدیرو آز-ماز بولسادا ملی سیاسی کوره‌ش یوروته بیله‌جه‌ك بر قورولوش یاراتیب، فعالیت باشلاونی باشلاماسدان اولدیرو، اوزیمز اوچون انقلابنگ کتیردیکی شرائطدان آز ماز بولسادا فائده‌له‌نو امکانینی بتیرو دیمه‌ك ایدی.

ملی مرکز آق مسجد وه غازالی‌دان کیلگه‌ن وکیلله‌ر ایله کوروشوب، اولارنی، موقت بر زمان اوچون‌گنه بولسادا، قاضیخانه محکمه‌له‌ری قورو طلبنده‌ن وازکیچوگه اوناتونی مه‌نگه حواله ایتدی. بو مذاکره‌له‌رنی یوروتو کوب آغیر ایدی. وکیلله‌ر اوز ایلداشلارینگ بزنك ایسکی محکمه‌له‌ر حقنداغی شکایت مراجعتله‌ری بیله‌ن تانیشدیلار. اونلار قازاق دالاسینگ قاضیخانه‌له‌رنی ایسته‌شده بر بولماغانلیغینی کوردیله‌ر. وکیلله‌ر «علما جمعیتی»نگ معتبر اعضالاری آغزندان قاضیلق محکمه‌سینی قبول ایتکه‌نده‌ن سوڭ قازاقلارغا توشه‌تورغان وظیفه‌نی ایشیتدیله‌ر. بو «علما جمعیتی» باشلوقلاری قاضیلق محکمه‌سینی قبول ایتکه‌نده‌ن سوڭ قازاقلارنگ عائله تورموشلارینی «شریعت طلبنه» اویغون قیلیب قوروش، مثلا خاتنلارینا په‌ره‌نجی یاپینتریش مجبوریتنده بولوندوقلارینی سویله‌دیله‌ر. بونلارنی ایشیتکه‌ن قازاق وکیلله‌ری اویله‌نیب قالدیلار. سیر علی ایله سویله‌شیب کوروگه قرار بیردیله‌ر. بو مذاکره‌له‌ری ایکی-اوچ کون چیکدی. نهایت بر داها مه‌نی چاقیردیلار. سیر علی‌نگ‌ده قاتناشی بیله‌ن بز یه‌گیده‌ن مذاکره‌گه کیریشدیك. اوروق باغلیلیغی اوستون کیله باشلادی. آق مسجد وه غازالی وکیلله‌ری «قازاقلار کوپچیلگی قاضیخانه محکمه‌له‌رینی طلب ایتمه‌یتورغان بولسا، بزده ایمدیلك بو طلبده‌ن قایتیب تورامز» دیدیله‌ر. «علما جمعیتی» طلبنده اصرار ایتسه مملکت شهرله‌ری ایله دالا اهالیسی آراسی اوزولوب قالاجاغی آچیق کورونوب قالدی. بو حقیقت قارشیسندا سیر علی‌ده «علما جمعیتی»نی قاضیخانه محکمه‌سینی درحال تطبیق ایتو طلبنده‌ن قایتوغا اوناتماق اوزره مذاکره‌گه کیریشمه‌کچی بولدی. «علما جمعیتی» قرارینگ قالای بولغانلیغینی مه‌ن آنیق بیلمه‌یمه‌ن. فقط «علما جمعیتی» باشلوغی سیر علی حکومت قومیته‌سی نزدنده اوز پروژه‌سینی درحال موقت حکومت تصدیقینا تقدیم ایتو حقندا آرتیق اصرار ایتمه‌دی.

* * *

بر حادثه تورکستان ایله حکومت قومیته‌سی (یعنی موقت حکومت) آراسینی کیرکینله‌شتریب یوباردی. بودا مشهور «میر محسن مسئله‌سی» ایدی. انقلابنگ بال آیندا تورکستانلی یاش یگیتله‌رده‌ن بری میر محسن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بزنگ ایسکی مدرسه‌لەرده‌گی اوقوتو ایشله‌رینی تنقید ایتب بر مقاله‌یازدی.
تاشکند قاضیخانه‌لەری بو تنقیدنی دیننی تحقیر ایتکه‌نلك دیب قبول ایتب ،
میر محسن‌نك قولینی کیسیب تاشلاو حکمینی چیقاردیلار. میر محسن
مقاله‌سینك هیچ اویله‌نمه‌سده‌ن ، توشونولمه‌سده‌ن یازیلغان کیره‌کسز بر
نه‌رسه بولغاندا شبهه یوقدر. فقط بونگ اوچون قاضیلار طرفندان
اونگ قولینی کیسو حقندا چیقاریلغان حکم تورکستان مختاریتی دوشمان‌-
لارینگ ایشینه یارادی. اونلار تورکستانغا مختاریت بیرو بر طرفدا تور-
سون ، ساده‌چه حقوق تیکلگی بیرونگ‌ده قارشیسینا تشویقات یوروته
باشلادیلار. بو حادثه اونلارغا کوچلو بر دلیل بولوب چیقدی.
تاشکندده‌کی هیجان فوق‌العاده ایدی. بو حادثه تأثیری آستندا حکومت
قومیته‌سی وه ایشچی-سالداتلار شوراسی تاشکندده یرلیله‌ر وه آوروپا-
لیلار اوچون آیریم بلدیه أداره‌سی توزو مسئله‌سی اوستنده آگلاشدیلار.
قضا قومیساری قاضیله‌ر قرارینه اعتراض ایتدی. مدعی عمومی قاضیله‌ر
قرارینی لغو ایتونی طلب ایتب‌گنه قالمایچا ، اولارنگ اوزینی مسئولیتکه
تارتو بیله‌ن تهدید ایتدی. ایشچی وه سالداتلار شوراسی قاضیلارنی «انقلاب
محکمه‌سینه» تارتونی طلب ایتدی. حکومت قومیته‌سی قانده‌ی وضعیت
آلووینی بیلمه‌ی آبدیراب قالدی. هیجان آرتدی. میر محسن یاشیریندی.
ایسکی شهر میلیس (پولیس) باشلوغی (اوز تورکستانلیمز) میر محسن‌نی
قیدیریب تاپیب ، قولینی آرقاسینا باغلاب حبسخانه‌گه ایلتدی. ایش سیر-
دریا ولایتی اجرائیه قومیته‌سی قاراماغینا کیچدی. میلیس باشلوغی ایضا-
حات اوچون چاقیریلدی. ولایت اجرائیه قومیته‌سی اعضاسندان بعضیلاری
میر محسن‌نی توتقانی اوچون میلیس باشلوغینی ایشده‌ن چیقاریب محکمه-
گه بیریشنی طلب ایتدیله‌ر. حقیقتاًده توتولغاندان سوڭ میر محسن‌نگ
وضعیتی سوڭ درجه‌ده تهلکه آستندا ایدی. حتی ولایت اجرائیه قومیته‌سی
رئیس اورونباساری بولشه‌ویك آنفیروف میر محسن‌نی توتوب قاماماقله
اونگ وضعیتینی تهلکه‌گه کیریتکه‌ن میلیس باشلوغینگ اعدام ایتلووینی
طلب ایتدی. ولایت اجرائیه قومیته‌سی رئیسی قارت نالیفکین‌ده سوڭ

درجه‌ده هیجان ایچنده کیلدی. رئیس اورونباساری موقعندا بولغان مه‌نم-
ده وضعیتم سوڭ درجه‌ده آغیرلاشدی. مه‌ن یالغز بولشه‌ویك آنفیروف‌نگ
اعدام طلبنه‌گنه ایمه‌س ، حتی بر درجه‌گه قادار قانونی بولغان قومیسارنی
ایشده‌ن چیقارو طلبنه‌ده قارشی چیقدم وه بو کشینی یرنده‌ن چیقاریب ،
اونگ اورنینا بر روسنی تعیین ایته‌سز ، بونگله تاشکند اهالیسی هیجانینی
بر آزدا آرتیرغان بولاسز دیگه‌ن دلیلنی کتیردم...

میر محسن آزاد ایتیلدی. دولت محکمه‌سی مدعی عمومیسی قاضیلار
حکمینی‌ده لغو ایتدی. بونگله هیجان یاتیشیب ، ایش یولینی آلاباشلادی.
فقط بونگله تورکستاندا شریعت محکمه‌لەری قاضیخانه‌له‌ر قورو مسئله‌سی
شدتلی بر ضربه ییگه‌ن بولدی. انقلابچی حکومتنك تورکستاندا قاضیخا-
نه‌له‌ر سیسته‌مینی تورغزوغا راضی بولووینی آرتیق امید ایتب‌ده بولماس
ایدی. اوز طرفمزدان بر طرفلی تدبیر اولارااق کیچیریب یوباریش
اوچون برنچیده‌ن بو مسئله اوستنده اوز آرا بر ایمه‌س ایدیك. (یوقاریدا
کتیردیگمز قازاقلارله بولوب اوتکه‌ن تضیه‌نی ایسله‌گز). ایکنچیده‌ن
هیچ بر تورلو کوچمز یوق ایدی.

میر محسن حادثه‌سی او یولله تورکستانی سیاستاً قورتارماقچی
بولوب یورگه‌نله‌رنگ سیاسی جهالتی درجه‌سینی
کورسه‌تورغان قایغیلی منظره‌له‌رنك بری ایدی.

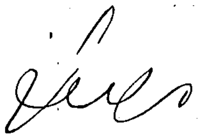

ساویت «تیل سیاستی»

موسقوا «ایزوه‌ستیه»سینگ 36 .10 .14 تاریخلی ساندا «ملی تیل»
باشلوقلی شایان دقت بر یازی باسیلیب چیقدی.

ساویتله‌ر مملکتنده‌کی «ملی تیلله‌ر»نگ ساویت حکومتی تیل وه
کولتور سیاستی آرقاسندا کیلیب ایریشدیکی فجاعتینی کورسه‌توچی
قیزیق مثاللار ایله تولغان بو مقاله بو تیلله‌رنگ بوکونکی وضعیتینگ فجیع
بر منظره عرض ایتمه‌کده بولغانلیغینی‌دا آچیق قید ایتمه‌کده‌در...

بو مقاله‌گه کوره، ساویتله‌ر اتفاقنداغی «ملی مکتبله‌ر»ده 112 آنا تیلنده درس بیریلمه‌کده‌در. بونلاردان 60 قاداری لاتین حروفاتینا کیچکه‌ن خلقلاردر.

«ایزوه‌ستیه» مقاله‌سینه کوره، بو «ملی تیلله‌ر»نگ کوپچیلگنده نه بر علمی تیکشیرو نتیجه‌سنده قطعی ساغلام اساسغا اورناشتریلغان املا قاعده‌له‌ری بار وه نه‌ده آتامالار مسئله‌سی ساغلام بر نیگیزده بیشیلگه‌ندر. بو تیلله‌رنك بوتونیسنده ایسته‌ر املا، ایسته‌رده آتامالار مسئله‌سی بوتونله‌ی باشباشتاقلق ایچنده قالغان.

بو تیلله‌رنگ یه‌گی قبول ایتیلگه‌ن نیگیزده ایشله‌نگه‌ن نه بر مکتب درسلکی شکلنده وه نه‌ده علمی قاراقته‌رده توزولگه‌ن بر غرامه‌ری بار.

مکتبله‌ر اوچون درسلکله‌ر یتیشمه‌یدر، حتی قسماً تاپیلمایدر. آز-ماز تاپیلغانلاری‌دا املا وه آتامالار مسئله‌سنده تیز-تیز چیقاریلیب تورغان اوزگه‌رتمه‌له‌ر آرقاسندا ایشگه یاراماس بولوب قالماقدادر. یوز بلا بیله‌ن حاضرلانغان بر درسلك جاری املا وه آتامالار ترتیباتینه اویغون بر شکلده یازیلیب، باسیلیب تارقالغونچا ایکنچی اوزگه‌ریش کیلیب قالیب یا یاریم باسیلغان وه یادا باسیلیب تارقالماق اوزره ایکه‌ن ایشده‌ن چیقیب قالادر.

بعضی بر خلقلاردا یاخشی یامان ابتدائی، حتی قسماً اورتالاو مکتبله‌ری اوچون درسلکله‌ر حاضرلانمش بولونغانی حالدا، اورتالاو مکتبله‌رنده درسله‌ر روسچا یوروتوله‌در. چونکه آنا تیلنده بو درسله‌رنی آلیب بارارلق معلم «یوق» ایمش.

مکتبله‌رده معلمله‌ر طرفندان سویله‌نمه‌کده بولغان «یه‌گی ساویت آنا تیلی»نده بیریلمه‌کده بولغان درسله‌رنی طلبه آگلاماس ایمش. چونکه هه‌ر جمله ایچنده‌کی سوزله‌رنك یارمیسندان آرتیغی روس سوزله‌ری ایمش. بونداي بر تیلده‌کی درسنی آگلاماق اوچون هه‌م روس تیلی هه‌م اوز تیلینی یاخشی بیلگه‌ن کشی کیره‌کدر، که بر مکتب طلبه‌سنده‌ن بونی طلب ایتیب بولمایدر.

بونداي تیلله‌رده‌ن برینی تیکشیرگه‌ن بر ساویت پروفه‌سوری اونی

«روس تیلی ایله آنا تیلینگ، هیچ آگلاب، تصویر ایتیب بولماسلق، بر خلیطه‌سی» دیب آتایدر... مقاله‌ده شونداي «یه‌گی ساویت ادبی ملی تیلی»نده ترجمه‌چیلکده اون ییل ایشله‌گه‌ن بریسینه اوز ترجمه‌سینی اوقوب اویله‌نیب-اویله‌نیب آگلاتدیغینی وه حتی بونداي تیلله‌رده تارقالغان بر تعمیمنگ معناسینی آگلایا بیلمه‌ك اوچون اونی قایتادان روسچاغا آغداریش مجبوریتی توغدیغینی یازادر.

مه‌نه بو رسمی ساویت غازیتاسینك بیردیکی معلوماتنك خلاصه‌سی. 112 تیلنگ 60دان آرتیغی لاتین حروفاتینا کیچکه‌ن خلقلار تیلی دیلمه‌کده‌در، که بز بو لاتین حروفاتینا کیچکه‌ن تیلله‌ر آراسندا تورك تیلی شیوه‌له‌ری‌ده بولغانینی جوده یاخشی بیله‌مز. «ایزوه‌ستیه» بو قادار کوب تیلله‌رده کیره‌کلی درسلك، ادبیاتنی حاضرلاب یتیشترونگ قیین وه اوزون‌غنا وقت سورارلق بر ایش ایکه‌نینی سویله‌یدر. بو ایشنك ساویت حکومتی اوچون بونداندا قیین بولغان بر جهتی بار، که اودا بر تیلده‌ن «70 تیل» چیقارو اورونوشی کبی غیر طبیعیلکنگ توغدوراجاغی آغیرلقدر. روس ایمپه‌ریالیزمی احتیاجی ساویت حکومتینی بونداي آغیر یولغا کیریتیب یوبارماسایدی، یوقاریداغی 112تیلنك توغدورماقدا بولغان یوکی کوب‌گنه آزالغان بولور، هه‌م‌ده بر قانچا تیلله‌ر اوز طبیعی انکشاف یوللارندا یورویه بیلمه‌کله «ایزوه‌ستیه»نگ‌ده اعتراف مجبوریتنده قالدیغی آغیرلقلارغا کیرمه‌سله‌ر ایدی.

تورك تیلی عصرلاردانبه‌ری ایشله‌نیب کیله یاتقان بای بر تیلدر. اونی اوز طبیعی انکشاف یولندا یورومه‌گه قویسایدی، ساویت حکومتی اوچون نه بر سورو یه‌گی املالار وه نه‌ده بر سورو یه‌گی آتامالار توزوب، بونلارنی ممکن قادار بربرنده‌ن اوزاقلاشترو اورونوشلاری کبی زحمتله‌رگه لزوم قالماس ایدی.

«ایزوه‌ستیه» مقاله‌سینگ ساویت مکتبی حقنداغی قیدی انسانغا میدده‌ندورف، پوتانین، یادرینتسه‌ف وه باشقالار کبی سبیریا تیکشیروچیله‌ری طرفندان او زمانکی روس حکومتی مکتبی حقندا سرد ایتیلگه‌ن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مطالعه‌لارنی ایسله‌ته‌در. مکتبده‌کی روسلاشترما قاراقته‌ری یتمه‌دیکچه او مکتبده‌ن هه‌ر قاندای بر جنسده‌ن مثبت بر عنصر کوتوب بولماسلیغی تا او زمان اورتاغا قویولغان ایدی.

«ایزوه‌ستیه» محرری ساویت شرقداغی خلقلار یه‌گی تیلله‌ری قورو-لوشندا پان‌تورکیستلك، پان‌اسلامیستلك، یرلی ملتچیلك کبی آقیملار طرفدان اورتاغا آتیلغان بو تیلله‌رنی «یات»، «عرب-تورك-ایران تأثیری» آستندا قالدیرو وه صرف بین‌الملل آتاما لار، سوزله‌رده‌ن قاچو نیتیله اویلاب چیقاریلغان یرلی تیلده‌ن آتاما لار توزو حرکتله‌رینه قارشی شدتلی کوره‌شله‌ر یوروتوش مجبوریتی چیققانلیغینی سویله‌یدر. دیمه‌ك ساویت حکومتی اوز قولی آستنداغی تورك اوروغلارینی یالغز عرب وه ایران تأثیرنده‌ن ایمه‌س، اوزله‌رینگ تورکلگی، تورك تیلی وه اونگ بایلیغی تأثیرنده‌نده اوزاقلاشترماقچی بولغان. ساویت حکومتی بو تورکله‌رگه اوز یرلی شیوه‌له‌رنده‌ن آتاما لار یاراتوغادا یول بیرمه‌گه‌ن. اونلارنی «بین‌الملل آتاما لار، سوزله‌ر» قوللانوغا مجبور ایتکه‌ن. بونگ نتیجه‌سنده یوقاریدا-غی ساویت متخصصلاری طرفدان تثبیت ایتیلگه‌ن «آگلاشیلماس خلیطه»، «نه اوز قاعده‌سی وه نه‌ده روس تیلی قاعده‌سی آستینا کیرتیب بولمایتورغان» ژارغونغا کیلیب چیقیلدی. بو تیلنی نه خلق آگلایدر، نه‌ده مکتبله‌رده‌کی بالالارغا آگلاتیب بولادر. اونگ بو شکلنده بر قاعده‌سینی توزوده امکان خارجنده‌در.

نهایت بو فجاعت ساویت حکومتنه‌ده کورونه باشلاغان بولسا کیره‌ك، که اونگ عیبینی یوکله‌تمه‌ك اوچون گناهکارلار قیدیرا باشلاغان. بوده طبیعی بوتون گناهلارنی کوته‌ریب یورووی لازم کیلگه‌ن یرلی ملتچیله‌رگه آرتیلادر. یوقاریدا روسچا بین‌الملل آتامادان قاچقانلق بیله‌ن عیبله‌نگه‌ن یرلی ملتچی ایمدی ملی تیلگه کیره‌کلی کیره‌کسز روسچا سوزله‌رنی کیریتب، تیلینی بوزغانلق بیله‌ن عیبله‌نمه‌کچی‌در. شاشقین‌نگ منطقی بولماس، دیرله‌ر. یوقسا بو منطقسزلق «ایزوه‌ستیه» بیتینه قادار چیقماسدی.

بو فجاعت، بو رذالت مسئولیتینگ کیمگه توشه‌جه‌گینی «ایزوه‌ستیه» محرری‌ده بوتونله‌ی بیلمه‌س کورونمه‌یدر. او بوکونکی ملی تیلله‌رده‌کی بوزغونلق مسئولیتینی محلی أداره‌له‌ر وه یرلی معارف قومیسارلقلارینا یوك-له‌تمه‌کچی بولادر. بوتونیسینی اونلارنگ ایشسزللك، به‌جه‌ریکسزلگنده قلیب کورسه‌تمه‌کچی بولادر.

حالبوکه اونلار ساویت حکومتی کورسه‌تووندن باشقا بر نه‌رسه‌ده ایشله‌مه‌دیله‌ر. ذاتاً اونلارنگ صرف بر اجرا مأمورلغنداان باشقا بر ایشی‌ده یوقدر.

بز «یاش تورکستان»نك 80-81نچی سانندا بولتور مای‌آیندا بولوب اوتکه‌ن تورکمه‌نستان تیل قونغره‌سنده بردیریلگه‌ن قرارلار وه اونلارنك نتیجه‌سی حقندا یازغان ایدیك. بوکون‌ده مه‌نه شو قرارلارنگ تصدیق ایتیلدیگینی کورسه‌توچی «تورکمه‌نسکایا ایسکرا» باش مقاله‌سی (5 اوقتوبر 1936) قارشیمزدا یاتادر. بز بو تصدیق ایتیلگه‌ن قرارنگ تفصیلاتینا قایتادان کیریشیب اوتورقامچی بولمایمز. یالغز شو قادارینی ایسله‌تیب اوته‌یلك، که بوندای قرارلار وه اونلارنی ایشکه آشیرو اوچون موسقوا-دان یوللانغان بوغدانووا لار تورکستان تیلچیلگی باشینا قارغا کبی قونوب اوتوردوقچا ساویت شرقندا تیل مسئله‌سینگ شو ساویت پروفه‌سوری سووه‌تکین طرفدان تثبیت ایتیلگه‌ن «آگلاشیلماس، غریب بر خلیطه»دان باشقا بر نه‌رسه‌گه باریب چیقاجاغی یوقدر وه اونگ مسئولیتینی روسلا-شترما سیاستی منبعی قیزیل قره‌ملده‌ن باشقا بریسینه یوکله‌تیب بولمایدر.

شو یازو سوگندا «ایزوه‌ستیه» محررینك بو ساویت شرقی ملتله‌رینك اوز پوشکینله‌رینی کوتمه‌کده بولغانلقلاری حقنداغی قیدینه‌ده تماس ایتمه‌ی کیچه آلمایمز. 1824نچی یلی پوشکین روسنگ ادبی تیلی قو-رولمادیغینی، او تیلده فلسفی، علمی هه‌م سیاسی توشونچه‌له‌رنی افاده ایتمه‌ك امکانی بولونمادیغینی سویله‌گه‌ن ایکه‌ن، روس تیلی تاریخنده یه‌نه شو پوشکین «روس ادبی تیلینگ آتاسی» دیب یوروتوله‌در. دیمه‌ك پوشکین تیل مسئله‌سینی قاورادیغی زمان روس تیلی شکایت ایتیله‌جه‌ك

قادار فقیر بر وضعیتدە ایکەن، پوشکینگە بو تیلنگ یەگلی قورولوشی تملینی سالیب کیتیش نصیب بولغان. بو هەر نەرسەدەن اول پوشکین کبی فوق‌العادە بر قابلیتنک منسوب بولوندیغی تیلنی قوروب توزە بیلمەسینە یارارلق فرصت، شرائط بولغانلغندادر. چارلار ظالم بولسالاردا پوشکین، گوگول کبی روس تیلینی یاراتقان صنعتکارلارغا آچیق میدان بیرگەنلەر. فقط ساویت حکومتی نە قادار اوزینگ «خلاصکارلغی»، «حریتپرورلگی»، «دەموقراتیسی»ندان، غیر روس ملتلەرنگ استقلال، حریتندەن دەم اورسادا، غیر روس خلقلارنگ شاعر وە ادیبلەرینە قارشی چارلارنک پوشکین، گوگوللارغا قارشی آلغان وضعیتنە یاقین کیلەرلکدە بر وضعیت آلالمایدر... بونگ سببی‌دە آچیقدر... چارلار ایلە روس صنعتکارلارینی برلەشترگەن عامل ساویت حکومتی ایلە غیر روس خلقلار آراسندا یوقدر. بو خلقلار اوچون ساویت حکومتی وە اونگ سیاستی‌دە چارلارنیکی قادار یاتدر. هەمدە ساویت حکومتی روس ایمپەریالیزمی وە «روسسوفیکاتورلق» (روسلاشترماچیلق) روللاریندا چارلارنی یاریم یولدا قالدیریب کیتمشدر. اونگچون‌دە ساویت حکومتی بو خلقلارنگ تیل وە کولتورلەرینە قارشی چارلارنک روس تیل وەکولتورینە قارشی بەسلەدیگینک یوزدە بری قادارداصمیمیت، خلوص نیت بەسلەیە بیلمەیدر.

شونگ اوچون‌دە بو ملتلەر پوشکین‌دەن اول اوز تیل وە کولتورلەری اوچون پوشکین کبی ملی صنعتکوچلەرینی تأثیرلی ایتە بیلەجەك دورنی کوتەدرلەر وە اونی حاضرلاشغا اوروناردلار. ساویت روسیا کابوسی آستندا بولوندوقچا نە تیل وەکولتورلەرینە وە نەدە ملی تورموشلارینگ باشقا تارماقلارینا حقیقی رنك وە تورموش اثری کیرە آلاجاقدر.

بز تورکستان ملتچیلەری عصردیدە ملی کولتوریمزنگ عصری یولدا انکشافینی یالغز ملی تورکستانمزنی قوروب عصری نوائی، لطفی، آبای‌لاریمزغا آچیق فعالیت میدانی یاراتا بیلگەنمزدەگنە کورە آلامیز.

تیلیمز وەکولتوریمزنك بوکونکی معروض بولوندیغی فجاعتنگ مسئولیتی یالغز وە یالغز روسیا ایمپەریالیزمی وە روسلاشترما سیاستی یوروتوچیلەر اوموزندادر.

ایسەن تورسون

تورکستاندە ملی مدنیت بایلیغندان

بوخارا شهرینك ایمدیکی پارساگذر آتلی یرندە بوندان 500 ییل اول خواجە محمد پارسا اسملی بر عالم یاشاغان ایدی. تورکستاننگ مشهور علم کشیلەرندەن بولوب تانیلغان بو کشی مملکتمزنگ زمانینە کورە ایگ زنگین خصوصی کتبخانەلەرندەن برینی قورغان ایدی. ایگ نادر کتابلارنی ایچینە آلغان بوکتبخانەدە یاریم میلیوندان زیادە کتاب توپلانغان ایدی.

بو کتبخانە مؤسسینگ اولومندەن سوگرادا 200 ییلدان آرتیق بر مدت عینی وضعیتدە دوام ایتدی. سوگرا تارقالیب کیتدی ایسەدە کتابلارینگ اکثریتی بوخارا دولت کتبخانەسینە کیچکەن ایدی.

بوخارا بولشەویك روس اوردولاری استیلاسینا معروض قالدیغی زمان استیلاچیلار طرفدان چیقاریلغان یانغین وە تالان اثناسندا بو مهم کولتور خزینەسینك‌دە مهم بر قسمی یاندی، تالاندی. داها سوگرا بو کتبخانەنگ قالدیق اثرلەری بوخارا جمهوریتی دولت کتبخانەسینگ اساس فوندی بولدی... تورکستان «قبیلە جمهوریتلەری»نە آیریلدیقدان سوگرا بوکتبخانە بایلیغی اوزبیکستان دولت کتبخانەسینە کیچدی.

بو عصر دیدە تورکستان کولتور خزینەسندە 25 میگ جلدلك نادر اثرلەر قوللەقسیونی باردر. تورکستانلی مشهور فیلوسوف ابن سینانگ تورلو اثرلەری ایلە مشهور طبی اثری «قانون»دە بو قوللەقسیون ایچندەدر. قوللەقسیون ایچندە بر قانچا گوزەل صنعت باقیمندان‌دا قیمتلی اثرنەر، یازیلار بولونماقدادر. بوندان 600 ییل بورون یاشاغان مشهور خطاط یاقوتی‌نگ آلتون سوی ایلە یازمش قرآن کریمی‌دە بو قوللەقسیون ایچندەدر.

ییلدان ییلغا یەگیلەری تاپیلماقلە ملی کولتور خزینەسی باییماقدادر.

طبیعی بو تاپیلغان اثرلەر میگلەرچە ییللق عمر ایگەسی تورکستان کولتور تورموشی آثارینك کیچیك بر اوچقونی یرندەدر. تورکستان تاریخی مقدراتی کوب تولقونلو کیچمیش بر اولکەدر. بو تولقونلارنگ هەر بری

مملكتمزنك كولتور تورموشينا يه‌گى عنصرلار كتيرمه‌كله برابر يارانمشندان بويوك بر قسمينى‌دا محو ايتمش، هواغا اوچورمش، يير آستينا كوممشدر. بونگله برابر په‌ك باى كولتور تاريخمز آثارندان شونداى قالغان‌قوتقانلارينى‌دا توپلاب، عصرى علم مه‌تودلارى بيله‌ن ايشله‌ب كورسه‌تيله بيلمه‌سنده‌ن‌ده بز توركستان ياشلارينك غرورينه، كولتور دنياسينك حيرت وه تقديرينه ييته‌رلك بايلق چيقادر. بودا هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول توركستان ياشليغينيگ اوموزندا نه قادار مهم وه آغير، فقط شرفلى وظيفه بارليغينى ايسله‌تمه كده‌در. ياش توركستانليلارنى مهم ملى وظيفه‌له‌ر كوته‌در. اوگا حاضر لانايلق.

بالتاباى

*

اولوغ تورك شاعرى محمد عاكف‌نك أولومى

زمانمزنگ أڭ بويوك تورك شاعرى محمد عاكف اوتكه‌ن آينگ 27سنده، يكشنبه كونى كيچ ساعت 8گه ياقين استانبولدا وفات ايتمشدر.

1873ده استانبولدا توغولغان محمد عاكف مدرس ايپه‌كلى محمد طاهر افندينگ اوغلودر. آناسى بوخارالى وه خالص تورك خاتونيدر. ايلك تحصيلينى آتاسندان اوقومشدر. استانبول اعداديسينى بتيرگه‌نده‌ن سوڭ اونداغى بيطر مكتبيگه كيريب، برنچيلكله ديپلوما آليب چيققان. تحصيلينى بتيرگه‌نده‌ن كيين سوريه‌نى، روم ايلى‌نى، آنادولونى ئه‌يله‌نگه‌ن، بر تاماندان‌دا شعرله‌رينى باسترا باشلاغان.

محمدعاكف شرق تيلله‌رنده‌ن عربچا ايله فارسيچانى، غرب تيلله‌رنده‌ن‌ده فرانسزچه‌نى مكمل صورتده اورگه‌نگه‌ن ايدى. اسلام‌تورك شاعرلارى ايله غربنك بويوك شاعرلارينى يوكسه‌ك بر اوستاذ كوزيله تيكشيريب تحليل ايتكه‌ن. عربچادان ترجمه ايتديگى «مسلمان قادينى» ايله فرانسزچه‌ده‌ن توركچه‌له‌شترديگى «اسلاملاشماق» ديگه‌ن اثرى آينقسا قرآن ترجمه‌سى محمد عاكف‌نگ بيلگى قدرتينى كورسه‌تەدر. مرحوم ديندارى وه دين آقيمينگ بايراقچيسى ايدى.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

محمد عاكف شعرله‌رينى عروض وزنده يازمشدر. اونگ يدى جلدليك «صفحات»ى عروض عليهدارى بولغان هجاچيلار طرفندان‌دا آلقيشلانير وه محمد عاكف‌نگ تورك نظمينى عروض وزنيله هه‌ر كسده‌ن، هه‌ر بويوك شاعردان داها سليس بر درجه‌گه يوكسه‌لتديگى آلغاسورولەدر.

استانبولدا چيقاتورغان «جمهوريت» غازيتاسى محررله‌رنده‌ن پيامى صفا بيك محمد عاكف‌نگ أولومنده‌ن ايكى كون سوڭرا يازديغى

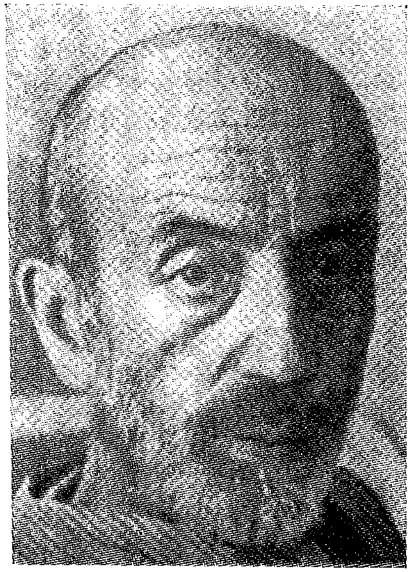

اولوغ تورك شاعرى محمد عاكف
(1936 — 1873)

«محمد عاكف» باشليقلى بر يازيسندا: «اڭ بويوك وطن شاعرلاريمزى عروض يتيشتردى(*). نامق كمالله باشلايان، توفيق فكرتله دوام ايده‌ن وطن شعرى، دون، محمد عاكفله برابر توپراغا كيرمش سايلابيلير. ملى وزنيمز هجا اولديغى حالدا، هجا شاعرلاريمز ايچين نامق كمالڭ «واويلا»سى، «قصيده»سى كبى، توفيق فكرتڭ «سيس»ى، «ربابڭ جوابى»، «ملت شرقيسى» كبى، محمد عاكفڭ «چاناق قلعه»سى وه «استقلال مارشى» كبى بر ملتڭ حافظه‌سينا هه‌ر مصراعى آتالار سوزى حيثيتله مال اولان، وطنڭ بويوك گونله‌رنده بر آغيزدان حايقيريلان،

(*) ياڭليشمازساق عروض وزنينى تورك شعرينا ايلك تايقير موفقيتله كيريتكه‌ن شاعر علي شير نوايى‌در.

أك پراكنده وه شاشقین روحلاری بیله تهك بر مدافعه عشقی وه أرادهسی ایچنده بر آرایا دهوشیرهرهك آیاغا قالدیران «ملی» وصفینا تام لایق بر شاعریمز چیقمادی. نامق كمالدهن وه توفیق فكرتدهن سوگرا، ایكی كوندهنبهری محمد عاكفدده یوقدر. وطن شعرینگ بو اوچ بویوك ذروهلی سیرا داغلاری اوستونه أولومگ قارا بولوتی ایندی. بوتون اولچولهری وه حیثیتیله دوشونورسهك، بوگون، تورك وطنی شاعرسزدر».

«گوزلهریمز، بوش قالان بو اوچ كرسینگ آیاقلاری دیبنده بعضی نامزدلهرك قارالتیلارینی سیچمییور دهگیل. كندیلهرینه، وطنگ بویوك امللهرینی، آجیلارینی وه حسرتلهرینی ندا ایدهن گوزهل منظومهلهر یورجلو اولدیغمز بر قاچ عروض وه هجا شاعرلاریمزی اونوتماق حافظهسزلغینا، یاخود اونوتور گورونمهك پولیتقاسینا دوشمهك ایستهمهم» دیدر.

محمد عاكفنگ یوكسهك میراث اولاراق قالدیرغان استقلال مارشینگ آینقسا شو قطعهسی نه قادار جانلی، نه قادار قوتلیدر:

آرقاداش! یوردیما آلچاقلاری اوغراتما، ساقین.
سیپهر ایت گهودهگی، دورسون بو حیاسیزچا آقین.
دوغاجاقدر سگا وعد ایتدیگی گونلهر حقگ...
كیم بیلیر، بلكه یارین... بلكه یاریندان‌دا یاقین.

محمد عاكف بر وقت توركیه بویوك ملت مجلسی اعضاسی ایدی. سوگرادان مصرغا كیتهرهك جامع‌الازهر مدرسهسنده ادبیات وه توركچه مدرسی اولاراق چالیشدی. اوتكهن یاز استانبولغا قایتقان ایدی.

جانی، جانانی، بوتون واریمی آلسین‌دا خدا،
ایتمهسین، تهك وطنمدان بهنی دنیادا جدا.

دیگهن بختلی شاعر كوزلهرینی اوز یورتندا یومدی. جنازهسی 28.12.36ده ئهل اوستنده كوتهریلیب، ادرنه قاپی مزارلغنداغی مرحوم شاعر سلیمان نظیف یانینا كومولمشدر.

محمد عاكف أولدی؛ فقط اونگ اسمی وه اثرلهری تورك ملتی یاشادیقچا یاشایاجاقدر.

عبدالوهاب

بر توركستانلی مهاجرنك توشونچهسی

یورتمز توركستاننك ملی استقلالیمزنی آلوغا بر اورونوب اتكرار ییقیلیب نابود بولغانینگ 19نچی رمضان شریفینی چیتده قارشی آلامز. بزلهرگه خارجده بولسادا روزه توتوب بایراملاشماق، بربریمز ایله باردیكیلدی قیلماق نعمتی احسان قیلنمشدر. بوگا میگلهرچه شكر. یورتمزداغی قاریداش اوروغلاریمزنك حالی بارچامزغا معلوم. بایراملاشماق نهری یاقدا تورسون، یاشیرین روزه توتوب، نماز اوقولارینغا امكان بارمی ایكهن؟

استقلالیمزنی آلوغا ایمتیلیب تكرار ییقیلیب قالغانمز وه اوندانبهری خلقمزنك یورتدا، بزلهرنگده مهاجرتده كیچیرمهكده بولغان آغیرلقلاریمز بوتونیسی جهالتمز آرقاسندادر. جهالت دیگهنده یالغز علوم شرعیهنی اوقومای قالغانلق آگلاشیلمایدر. جهالتنگده انواعی باردر. دوشماننك اسرارینا واقف بولوش وه اوگا یاراشار تدبیرلهر آلیش علمینی اوقومای، اورگهنمهی قالیش‌دا جهالتنك بر نوعیدر.

«یاش توركستان»نگ اوتكهن سانلاریندان بریده «بارچامز بر جان، بر تهن بولایلیق» دیب یازغانلیغی خاطرلهریمزده بولسا كیرهك. بونگ معناسی غربت دیارنده مهر وشفت بیلهن قوچاقلاشیب بر جماعت، بر جان، بر تهن بولوب یاشایلق دیمهكدر.

بیلگیلكلهریمزگه حرمتكار وه پیرو بولایلق. اولوغلاریمز وه بیلگیلكلهریمز ههمهمزنك رهبرلهریدر. اولوغلاریمز، یولباشچیلاریمز نامعقول حركتلهری كورولگهن قاریداشلاریمزنی یاخشی یولغا سالیشغا قادردرلار. غریب وه مهاجر حالیمزدا سهن، مهن قیلیشغا اورونوب دیلسیاهلكنگ باعثی بولوچی كشیلهر عاقل كشیلهر گنهدر.

ملعون دوشمان مملكتمزنی ویران ایتدی، خلقمزنی تالادی. علما، ایشانلاریمزنك اویلهرینه اوت قویوب، اوزلهرینی تار ومار ایتدی. لكن منورلهریمزنك ثباتلارینا تیگ كیلهلمای دهمی ایچندهن كویوب كیتمهكدهدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

ئەنە شونگ اوچون دوشمان منورلەريمزنی عیبلەب، اونلارنی بالتالاشغا اوروناەدر. او اوزینگ شو قارا املی یولندا هەشەرچیلەرنیدە اوز جیگەرلەريمز ایچندەن تاپادر. حتی بوندای کەلتە اوی کشیلەرنی تاپیب، خارجدەکی همشهریلەريمز ایچینەدە سالماقدا، تورلو پروپاغاندالار یوروتمەکدەدر. مکۀ مکرمەدەکی اندیجان باغچاسی ضیافتلەری، اوقتوبر بایرامی مراسملەری وە یورتداشلاريمز ایچندە اوچراتیلا یاتقان «تورتنچی»، «اوچنچی» شیپرلاشمالاری ئەنە شو اینتریغانگ قورغونچالاريندادر.

فن اوقوغان منور توغانلاريمز آرقاسندان ایرگەشیب یورگەن معصوم توغانلاريمزنی عیبلەمەکچی بولوب، ایمدی «جدیدچی» دیبالمای «تورتنچی»، «اوچنچی» دیب قارالاشغا اورونوب یورولەر مناسبمیدر؟ اوزیدەن شبهه قیلنغان همشهرینگ هویتی حقندا «یاش تورکستان» باشقارماسینا مراجعت ایتیلسە، معلومات ایستەنسە داها مناسب بولماسمی ایدی؟

ایسکیدەکی فن علملەری اوقوغان «جدیدچی»لەرگە آلا-بولا قاراش حاضردا توگەب کیتکەن بر نەرسەدر. حتی یورتمزنگ باشینا کیلگەن وە اوزلەرینك کیچیردیکلەری فلاکت، آغیرلقلار تأثیری آستندا ایسکی علما وە ایشانلاريمزدا ایسکی قاراشلارینی اوزگەرتکەنلەر، او جملەدەن بر قانچا مملکتلەردەکی ملتچی تشکیلاتلارنك باشندا علمالاريمز، ایشان وە سیدلەريمزدە مهم اورون توتماقدادرلار.

دنیا بیشیك تیروات‌کبی تیبرەنیب توراەدر. دوشمانمز بولشەویکلەرنگدە ایچی ساسیب آچیغان پامیلداریغا اوخشاش بیجیرلەب توراەدر. تکرار بر توپالان چیقووی استقلالیمز اوچون شیرین بر فرصت بولور. اونگ اوچون جاهلانە، بیمعنا آجراتیشلارنی، اوز باشیمچالقلارنی ییغیشتریب، منورلەريمزگە پیرو بولوش، اونلارنی یاخشی تانیش وە بویورقلاریغا حاضر بولوب توروشمز کیرەك. بو فرصتدەن فائدەلەنو اوچون هوشیار بولایلق، جیگەرلەرم.

بوتون یورتداشلاريمزغا، آینقسا منور یولباشچیلاريمزنی شخصاً

تانیماغان ملتداشلاریمغا «یاش تورکستان»نی ایسلەتمەکچی بولامەن. «یاش تورکستان» شرقداغی، غربداغی بوتون ملتچیلەريمزنگ مفکورەوی مهمانخانەلەریدر. «یاش تورکستان» باشقارماسی مهماندارلاریدر. «چیلتەنلەر»یمزنی مهمانخانەلەریدە تاپیش ممکندر.

خلاصە: هەمەمز «یاش تورکستان»نگ ایگەسیدرمز. أدارەچیلەری اوقوموشلو — اوز منورلەريمزدەندر.

رضا خاموشی

20 نویابر 1936، عمان (شرق الاردن)

*

بین‌الملل تورموشدان

1) بین‌الملل حقوقشناسلار آراسندا ایگ بویوك نفوذ قازانغانلاردان پاریس اونیوەرسیتەسی پروفەسوری موسیو غاستون ژەز (M. Gaston Jèze) اوتکەن یل یکونینی توبەندەگیچە تصویر لایدر:

«بین‌الملل مناسبتدە اخلاقسزلق آرتیب کیتدی... حکومتلەر (منفعتلاری اوچون) اوگغایسز بر وضعیت قارشیسندا اوز امضالارینی انکار ایتمەکدەلەر... قارا کوچ وە ریاکارلق بوکونگی بین‌الملل تورموشدا حاکم علامت فارقەداندر...»

قارا کوچنی ریاکارلققامی، یوقسا ریاکارلقنی قارا کوچکەمی ترجیح ایتیش زمان وە وضعیتگە قاراب بیشیلەتورغان مسئلەدر... آلمانیا، ایتالیا وە یاپونیا «قارا کوچ» اولاراق عیبلەنسەلەر، انگلتەرە بیلەن فرانسا حصەسیغا «ریاکارلق» توشەجەکدر. «عیبلەش» یاخود «آقلاش» بزگە توشەتورغان وظیفەلەردەن ایمەس، بزنگ ایشیمز معین بر حالنی تثبیت ایتیب اوتمەکدەنگنە عبارتدر. اگردە بز «قارا کوچ» طرفلاریلە «ریاکارلار»دان بریسینی سایلاب آلیش مجبوریتندە قالسایدیق — آچیب آیتایلق، کە تاریخنگ بوکونگی مرحلەسندە خلقیمز وە وطنمزنی باسیب یاتقان وە «بین‌الملل عدالت وە حقانیت» قوروقچیلاری طرفندان مدافعە

ایتلیب کیلمەکدە بولغان قیزیل قانخورلارنی ایزیب ینیچەتورغان «کوچ» لەرنی ترجیح ایتەر ایدیك.

بوتون دنیانك امید وە قورقو ایلە قارشی آلدیغی 1937نچی یلدا بز وطن وە ملتمز منفعتی اوچون توغرو دیب تانیدیغیمز مەنە شو قاراشنی اصلا نظردان وە خاطرداق قاچیرماسلغیمز کیرەك.

2) اوتکەن یلنگ 19نچی ایولندەن باشلانیب دوام ایتە یاتقان اسپانیا وطنداشلار سوغوشی حقیقتاً بین‌الملل بر سوغوش رنگینی آلدی. بوکون اسپانیا ایسکی رسمی حکومتینگ ساویت روسیاسیلە فرانسادان، اسپانیا ملتچیلەر حکومتینگ ایسە ایتالیا، آلمانیا وە پورتوغالیادان یاردەم آلیب تورغانلقلاری آشکار بر نەرسەدر. مملکتنگ بویوك قسمی ملتچیلەر قولیغا کیچدی. بالخاصە ساویت روسیا طرفدان یتکیزیلگەن یاردەم — اوچقوچ، تانق، توپ، اوقچاچارلار وە تورلو ضابط،، مهندسلەر بولماسالار ایدی، اسپانیانگ ایسکی حکومتی بوکونگەچە مقاومت ایتەلماسدی.

3) فرانسا-تورکیە مناسبتی، اسکندرون سنجاغی مسئلەسی اوستوندە بر آز بولوتلانماقدادر.

اسکندرون سنجاغی سوریە توپراغی حدودی ایچندە تانیلاراق، سوریە بیلەن برلکدە، فرانسا حمایەسیگە (ماندانیغا) بیریلگەن ایدی. ملتلەر جمعیتی طرفدان تصدیق ایتلگەن بو وضعیت تورکیە حکومتی طرفدان‌دا تانیلیب کیلگەن ایدی. فرانسا ایلە تورکیە آراسندا اوتکوزولگەن بر آگلاشما بویونچا، اسکندرون سنجاغی اهالیسینگ کوبچیلگی تورکلەردەن بولغانی اوچون، سنجاق سوریە ایچندەاوزیگەمخصوص ملی-سیاسی مختاریتگە ایگە بولغان‌ایدی. اوتکەن یلی سوریە فرانسا طرفدان مستقل دولت اولاراق تانیلیب، نهایت فرانسا حمایەسی کوتەریلەتورغان بولدی. مەنە شو آندان باشلاب تورکیەنگ‌دە اسکندرون سنجاغی مسئلەسیگە قاراشی اوزگەریلدی. سوریە فرانسا حمایەسندە ایکەن اسکندرون سنجاغینك ملی-سیاسی مختاریتیلە قناعتلانیب کیلگەن تورکیە حکومتی سنجاقنك مستقل سوریە دولتی ایچندە عینی وضعیتدە قالیشینی ایستەمەیدر؛

چونکە سوریە عربلاری دولتینك اسکندرون سنجاغندا یاشاوچی تورك اهالیسی ملی منفعتینی، فرانسز حکومتی کبی، بیطرفانە قوری آلاجاغینا تورکیە اینانمایدر.

آنادولو تورکلەرینگ اوز قان قارداشلاری اوچون کورسەتمەکدە بولغان بو قایغیریشینی صمیمی آلقیشلار بیلەن قارشی آلوچی بز تورکستانلیلار، یوقاریدا کتیردیگمز بو حادثەگە دین بیرلیگنی دولت اساسی، دولت قورولوش زمینی ایتب آلیشنی آلغا سوروب یورگەن بعضی یورتداشلاریمزنك نظر دقتینی آیریچا جلب ایتب اوتمەکچی بولامز...

تورکیە اسکندرون سنجاغی اوچون ملی استقلال یاخود فرانسا ایلە تورکیە حمایەسندە کینگ مختاریت طلب ایتمەکدەدر. تورکیە حکومتینك مقصدی — اسکندرون سنجاغینك سوریە عربلاری دولتی حکمی آستندا، حتی ملی مختاریتلی أولکە بولوبدا قالماسلغینی تأمین ایتمەکدر. اسکندرون سنجاغی مسئلەسی، تورکیەنگ تکلیفی اوزەرینە، ملتلەر جمعیتینك اوتکەن دەقابر یغیلیشندا، قارالدی. ملتلەر جمعیتی سنجاققا مخصوص بر تفتیش قومیسیونی یوباردی... سنجاقنگ مرکز شهرلەرندەن آنطاکیەدە تورك وە عرب اهالی تامانیدان قارشیلیقلی نمایشلەر یاسالیب، ایکی طرفدان یارالانغان وە أولگەن کشیلەر بولدی... فرانسا غازیتالاریغا کورە، اسکندرون سنجاغی مسئلەسی، تورکیە حکومتینگ طلب ایتدیگنچە حل ایتلمەیەجەکسەدە، اوراداغی تورك اهالیسینگ ملی منفعتی اوچون قولایراق بر وضعیتنك حاصل بولاجاغندا شبهە یوقدر...

4) فرانسا ایلە سوریە آراسندا یاسالغان معاهدەنامە 27.12.36دە سوریە ملت مجلسی طرفدان تصدیق ایتلدی.

5) اوتکەن یل 26نچی آوغوستدە اینگلتەرە ایلە مصر آراسندا یاسالغان معاهدەنامە مصر پارلامانی طرفدان تصدیق ایتلیب 22.12.36دەن باشلاب قوتگە کیردی.

هامش: یوقاریدا کتیردیگمز فرانسا-سوریە وە اینگلتەرە-مصر آرالاندا یاسالغان معاهدەنامەلەر سوریە ایلە مصر أولکەلەرینی مستقل دولتلەر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قاتاريغا كيريتكەنيدەن، اسلام وە بالخاصە عرب دنياسى اوچون قوانچلى بويوك سياسى قازانچلاردان سانالادر.

*

توركستان خبرلرى :

معلملەر بيليمى تفتيشى نتيجەسى

I — اوراز على اوغلى ايسەنعلى ديگەن بريسى آقتوبە غازيتاسى «سوسيالدى جول»نڭ 36 .12 .5 ساندا آقتوبە آودانى معلملەرينك بيليمى تفتيشى نتيجەسندەن توبەندەگى معلوماتلارنى بيلديرەدى.

ايسەنعلى نك ديديگنچە، 1936نچى يلنڭ آپريل-ماى آيلاريندا باشلانيب عينى يلنك دەقابريندا تماملاناتورغان تفتيشدەن آقتوبە ولايتندە-كى معلملەرنڭ 1432سى اوتكوزولمەلى ايدى. فقط بو ايش نويابر باشلاريندا اغنا قولغا آلنغان. وقتنڭ آزلغندان هەمدە تفتيش قوميسيونينڭ بربادلغندان (ايسەنعلىنڭ اوزىدە شو قوميسيون اعضاسندان‌در) پلاندا بيلگيلەنگەن 1432 معلم اورنيغا آقتوبە شهرى ايچندەگى 123 معلمنڭ 93گنەسى تفتيشدەن اوتكوزولگەن.

بو «پلان بەجەريشينڭ» تيشقى يوزىدر. مسئلەنڭ ايچ يوزيگە باقساڭز، توبەندەگيلەرنى كورەسز: 93 معلمدەن: 21 كشى باشلانغيچ مكتب اوقوتوچيسى درجەسينى آلغان؛ 10 كشى اورتا مكتبنڭ 1-7 صنف اوقوتوچيسى، برگنە كشى اورتا مكتب اوقوتوچيسى درجەسينى آلا بيلگەن؛ ديمەك 32 گنە كشى معلملك وظيفەسينە يارارلق ديب تانيلغان. 61 كشى 1938نچى يلنك برنچى آوغوستينا قادار اورتا وە يوقارى درجەلى مكتبلەرنى تماملاب چيقمالى وە يا معلملك امتحانى بيرمەليدر. بو 61 «معلم»نڭ او وقتغاچا، يعنى 1938نچى يلنڭ برنچى آوغوستيغاچا، نە ايشلەيەجەگى معلوم ايمەس...

ايندى تفتيش قوميسيونى طرفدان معلملك وظيفەسى بيريلگەن بعضى اوقوتوچيلارنك بيليم درجەسيگە كيلسەك، داهادا «قيزيقراق» نەرسەلەرنى

كورەمز. مثلاً آقتوبە شهرندەگى اورتالاو روس مكتبينڭ 5-7نچى صنفلارندا جغرافيا درسينى بيروچى بر معلم تفتيش قوميسيونى سؤاللارينا جواباً قازاغستان 4 ولايتدەن مركب: چيمكينت ولايتى قازاغستاننڭ غرب طرفندا بولادى، اورەنبورغ ولايتى كوبيشەفقا قارايدى»(*) ديگەن. بو مثالنى كيتروچى ايسەنعلى: «بو كيبى اوقوتوچيلار يالغيز-يارىم ايمەس، تولوب ياتر»، «بالخاصە سياسى سوادسز، غازيتا-جورناللارنى توزوك اوقويالمايتورغان اوقوتوچيلاردا كوب تاپيلدى» ديدىدە، معلملەر-نڭ سياسى سوادسزلغينى كورسەتوچى مثال كيترەدى:

«مەنە صورتلەرى ايليب‌تورغان ميرزويان، قوليمبەت اوغلى، غيسى اوغلى‌لارين اوقوچيلارغا كيم ديب تانيشتراسزلار؟» ديگەن سوراققا، بعضى معلملەر: «ميرزويان مركز اجرا قوميتەسى كاتبى؛ قوليمبەت اوغلى بيلەن عيسى اوغلى‌نى بيلمەيمز» ديب جواب قايتارغانلار.

ميرزويانى «ايت ديسين، چوچقا» ديسين، قوليمبەت اوغلى بيلەن عيسى اوغلى‌نى بيلسين-بيلمەسين بز وە عموماً توركستانليلار اوچون «ييلى»دا، «ساوق»دا ايمەس، فقط «نماز نيتى»كبى بيليشلەرى لازم بولغان معلملەرنك‌دە «بيلمەيمز» ديگەنلەرى ميرزويان، قوليمبەت اوغلى وە عيسى اوغلى‌لارينڭ مملكتمزدە قازانديغى اعتبارينى آپ-آچيق كور-سەتيب توروبدر...

بو احمقلارنى بيلمەگەنليك بر طرفدا قالا بارسين، اوقوتوچيلار آراسندا يەگى ساويت قانون اساسيسينى بيلمەيتورغان، ساويتلەر اتفاقى مركزى اجرا قوميتەسيلە مركز فرقە قوميتەسينك فرقينا بارمايتورغانلار هەم كوب ايكەن!

مقالەسينڭ آخرندا اوراز على اوغلى ايسەنعلى «يوقاريدا آيتيلغان كەمچيلكلەر يالغز آقتوبە ولايتندە ايمەس، قازاغستاننڭ باشقا ولايتلە-رندەدە بار» ديدى...

(*) قازاغستان 8 ولايتدەن مركبدر؛ چيمكينت ولايتى يوق. فقط چيمكنت شهرى جنوبى قازاغستان ولايتينك مركزيدر. اورەنبورغنك كويبيشەف (بورونغو سامارا شهرى) ايلە هيچ علاقەسى يوق. باشقارما.

ایسه‌نعلی‌نك بو سوزله‌رینی «قازاغستانسکایا پراودا» غازیتاسینک 1. 12. 36 سانندان آلدیغیمز توبه‌نده‌گی معلوماتلاردا تصدیق ایته‌در.

پلان بویونچا قازاغستاندا برنچی ده‌قابرغاچا بیلیمی جهتنده‌ن تفتیشنده‌ن اوتکوزولوشی بیلگیله‌نگه‌ن 14 085 معلمده‌ن 1836 گنه‌سی تفتیشده‌ن اوتکوزوله بیلدی. بولاردان 524 کشی معلملك درجه‌سینی آلا بیلگه‌ن؛ 893 کشی معین بر وقت ایچنده معلملك وظیفه‌سی اوچون طلب ایتلگه‌ن امتحانلاردان اوتوش شرطیله‌گنه مکتبله‌رده قالدیریلغان؛ 181 کشی معلملك شهادتنامه‌له‌ری بولماغانیدان وه 183 کشی‌ده عمومیتله معلملککه یارامااغانلقدان ایشده‌ن چیقاریلغان.

II — تورکمه‌نستان معارف قومیساری باشچیلغی آستنداغی قومیسیون 181 معلمنی تیکشیروده‌ن اوتکوزگه‌ن. بولاردان 4 گنه کشی باشلانغیچ مکتب معلمی لقبینی قازانابیلگه‌ن. بونك ایکیسی بو لقبنی سوزده‌گنه آلغان یعنی بو ایکی معلمگه یازیلی شهادتنامه بیرو لایق تاپیلماغان. قالغانلاردان 59 آدام معلملك ایشنده‌ن بوتونله‌ی چیقاریلغان وه 118 معلم ایسه 1938 نچی ییلنك آوغوست آیینا قادار په‌داغوژی ته‌خنیکومی پروغرامی درجه‌سنده امتحان بیرو شرطیله وظیفه‌ده قالدیریلغان.

(«ساویت تورکمه‌نستانی» 5. 11. 36).

ساویت مکتبینك حالی

آچیسای قورغاشین کانی مکتبنده 1200 بالا اوقیدر. فقط مکتب بناسی سالینب بیتمه‌سده‌ن چه‌له حالندا یاتادر. سو کتیریلمه‌گه‌ن، آشخانه‌سی‌ده بتیریلمه‌گه‌ن. بو کولتور مؤسسه‌سی ایچنده کولتورسزلك، افلاسلق، سوك درجه‌ده غیر صحی بر تورموش شرائطی حکم سوره‌در. مکتب بناسندا بر قسم کان ایشچیله‌ری یاشایدرلار. بنانك ایك یاخشی بولمه‌سی قیزیل بورجه‌ك اوچون اشغال ایتیلگه‌ن. مکتب بناسندا مستلك، سوکوشما-اوروشما حادثه‌له‌ری تیز-تیز بولوب تورادر.

مکتبده اوقو-اوقوتو ایشله‌رینك باریشی‌دا بو عمومی تورموش شرا-

ئطندان یاخشیراق ایمه‌س. مکتبده‌کی 25 معلمنك ایکی‌گنه‌سی عالی تحصیل کورگه‌ن کشی بولغانی کبی ایچله‌رنده اورتا تحصیللی‌له‌ری‌ده بر نیچه‌گنه‌در. قالغانلارینك بوتونیسی ابتدائی درجه‌ده بیلیمی بولغان کشی‌له‌ردر. 4 نچی صنفنی اورمان اینستیتوتینك 2 نچی صنفندان چیققان، تعلیم وه تربیه ایشله‌ری ایله قطعیاً علاقه‌سی بولماغان بر کشی أداره ایته‌در. 2 نچی صنفنی ایسه سوادی تولوق بولماغان بر معلمه أداره ایته‌در. 5-6 نچی صنفلارنك معلمله‌ری یوق.

مکتب ایشله‌ری پروغرامسز یورومه‌کده‌در. تعلیم-تربیه باشچیلغی دیگه‌ن نه‌رسه یوقدر. بونك اوستنه بالالار نه درسلك وه نه‌ده قلم، دفتر بیله‌ن تأمین ایتیلگه‌نله‌ر. («قازاغستانسکایا پراودا» 26. 10. 36)

مه‌نه بو 1936 نچی، یعنی یوزده یوز سوادلی قیلو ییلینك ساویت مکتبنده‌کی منظره‌له‌رنده‌ن بر چیمدیم. تورکستاننك باشقا طرفلارندادا ساویت مکتبینك حالی بوندان باشقاچادر دیب اویلاساگز کوب یاگلیشقان بولاسز.

تورکستانلی یاشلارنك علمی فعالیتنده‌ن

1) تاشکندده‌کی طب اینیستیتوتی فیزیئولوژی کرسیسینی اشغال ایتکه‌ن تورکستانلی آسپیرانتلار محلی اقلیمگه عائد علمی موضوعدا ایشله‌مه‌کده ایمشله‌ر.

«قیزیل اوزبیکستان»نك 11. 11. 36 تاریخلی سانندا بیلدیریلدیگینه کوره، پروفه‌سور دانیلوفنك آسپیرانتی صادق اوغلی اوتکه‌ن یاز لابوراتوریادا ایشله‌ب، ایسیق کونله‌رده سو وه کوکچاینك کشی ته‌نیگه قاندای تأثیر ایته تورغانینی تیکشیرمشدر. ایلگه‌ری ایتله‌ر، کیین اینستیتوت خادمله‌ری اوستیده قیلغان تجربه‌سی نتیجه‌سنده صادق اوغلی ایسیق کونله‌رده کوکچای ایچیشنك فائده‌لی بولغانینی اثبات ایتمشدر. تجربه کوکچای‌نك ته‌نده‌ن تیز تیر بولوب چیقماسدان ایچده آنچا ساقلانا تورغانینی، سونك ایسه بوبره‌کله‌رنی که‌تته ایشگه سالیب، تورلو حاستالقلارغا سبب

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولاتورغانىنى كورسەتكەن ايمش. صادق اوغاىنىڭ تجربەسى اوزبيكستان فيزيئولوغلار اويوشماسندا محاكمە قيلينماقچيدر.

2) «ياش توركستان»نىڭ 76نچى سانى، 39نچى بيتندە، عشق آباددە ساغلقنى ساقلاش ايشلەرندە چاليشوچى پروفەسور شكر حسن نك تنفس اعضالارينك آينيقسا آق جيگەرلەرنىڭ ساغليغينى تيكشيرو اوچون مهم بر آپارات اويلاب چيقارغانينى خبر بيرگەن ايديك. «ساويت توركمەنستانى»نىڭ 36 .11 .27 تاريخلى سانندا بيلديريلديگينە كورە، اولچە پوليپنويموغراف(Polypneumograph)ديگەن مشهور بر آپاراتنىڭ قونستروكسيونينى ياساغان پروفەسور شكر حسن آنەمومەتر (Anemometr) ديگەن يەڭگى بر آپاراتدا اويلاب چيقارمشدر. هوا حركتينىڭ تيغيزلغينى بيلديروچى Anemometr نى علمى باقيمدان تيكشيرگەن ساويت ايجادچيلەرى جمعيتى پروفەسور شكر حسن نى «ساويتلەر برلگينىڭ أڭ ياخشى اويلاب چيقاروچيسى» ديب آتامشدر.

3) اوتكەن يىل دەقابر آيى باشلارندا قازاغستان مركزى آلماآتادا ياش طب عالملەرى قونفرانسى توپلاندى. بو قونفرانسغا قازاغستاننىڭ هەر طرفندان كيلگەن يوزدەن آرتيق دوقتور قاتناشدى. توپلانيشدا طب علمى ساحەسندا ايشلەب يورگەن ياش عالملەر اوز علمى تيكشيرولەرى وە خلق ايچندە ايشلەب كيلگەن هكيملەردە كورگەنلەرى حقندا سويلەگەنلەر. 28 معروضە اوقولغان. بو معروضەلار ايچندە آينقسا توركستانلى ياش عالم اوراز بيك اوغلينك «بوقاق خستەليغندا قان اوزگەريشى» باشليقلى معروضەسى ايلە طب دوقتورى بارلىباى اوغلىنىڭ «معدە ياراسى تداويسى» حقنداغى معروضەسى كوب مراق بيلەن تيڭلانمشدر. («قازاغستانسكايا پراودا» 36 .12 .5).

قرغزستاندا «تروتسكيچيلەر»

«پراودا» غازيتاسينىڭ 37 .1 .6 تاريخلى سانندا باسيلغان بر مقالەدە قرغزستاندا قايتادان «تروتسكيچيلەر»نىڭ چيقيب قالغانلارى بيلديريلمەكدەدر. ساويت روسياسىندا حاكم بولغونكى «ستالينيزم»گە كورە، ستاليننىڭ چيزيب بيرگەن «فرقە باش چيزيغى»غا توغرو كيلمەگەن هەر نەرسە — حركت، فكر، حتى «كوز قاراش وە آياق باسيش» «تروتسكيچيلك» آتالماقدادر. قرغزستاندا يوزلەرى آچيلغان «تروتسكيچى خائنلەر» قرغزستان فرقە مركز قوميتەسينىڭ باش كاتبى بيلوتسكى باشدا بولغانى حالدا، گوزيوموف، ستامبلەر، ئەرمان، زينكين، يارسكى، شچەبلانوف، واسيليەف، گوستيەف، توكەرمان، توتكين، بوللا، پارامونوف، لايت ديگەن جانوارلاردر. توركستان جمهوريتلەرندەن بولغان قرغزستان باشندا ييللاردانبەرى حكم سوروب كيلگەن قيزيل جانوارلارنك اسملەريگە نظر ساليڭز لارچى!... بو شيطانلارنى بز، «تروتسكيچيلەر»دەن بولغانلارى اوچون ايمەس، توركستاندا موسقوا جلادلغى رولينى اويناديقلارى اوچون «شيطان» ديمز. بولارنىڭ بعضيلارى فرقە قوميتەسندەن، بعضيلارى توتوب كيلديكلەرى اورونلاريدان، بر قانچاسى دا فرقەدان چيقاريلغانمش. بولار ايلە بر قاتاردا «سياسى گورليگى» آشكار بولغان فرقە قوميتەسى كاتبى جيەنباى اوغلى، قاسم اوغلى، اوراز بيك اوغلى وە ايسەن آمان اوغلى ديگەن توركستانليلار هەم اورونلاردان توشورولگەنلەر... «پراودا»نىڭ عينى مقالەسيگە كورە، قرغزستانك هەر طرفدا «تروتسكيچيلەر»نى آقتاريش ساواشى يوروتولە باشلاغان.

آلماآتاداغى دولت كتبخانەسينك يەڭگى بايلقلارى

قازاغستان دولت كتبخانەسى بو ييلدا اوزينك قول يازما وە نادر اثرلەر بايليغينى آرتيرمشدر. «قازاغستانسكايا پراودا»نىڭ 36 .12 .4 تاريخلى سانندا خبر بيريلديگنە كورە، بوكونگەچە قازاغستان دولت كتبخانەسندە توپلانغان بونداى قول يازما وە نادر اثرلەرنىڭ سانى 1300نى كيچمشدر... قول يازمالارى ايچندە 11، 14 هەم 18نچى عصرلارغا عائد اثرلەر باردر. 11نچى عصردا مشهور عالم جوهرى طرفندان توزولگەن عربچا لغتدە قازاغستان دولت كتبخانەسينە كيرگەن... 1003نچى ييلى حاضرلادينى قانادلە اوچماق تجربەسى قيليب أولگەن بو عالم ايمديگى شاوولدار رايوندا توقفان بر توركستانليدر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مديرى: دوقتور طاهر شاكر.

Yach Turkestan

Janvier 1937 (Le Jeune Turkestan) No. 86

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokaï - Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلەری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

باشقارمادان:

1 — اوقوچیلاریمزنك بعضیلاری «یاش تورکستان»نك 85نچی سانینا، 1936نچی ییلغی سانلارنك مندرجەسینی توپلاب باسماغیمزنی اوتونگەن ایدیلەر. معلوم سببدەن اوقوچیلاریمزنك بو حقلی وە اورونلو اوتونچلەرینی بەجەرەمەدیگیمزە کوب آچینامز.

2 — دهلیدە چیقاریلماقدا بولغان «صدای مهاجرین» نام مجموعەنك جمادی الاخر 1355هجری تاریخلی اوردوچا نسخەسی باشقارمامزغا کیلدی. 32 بیتلك بو مجموعەنك ایچندە «یاش تورکستان»نك 80-81نچی ساننداا، 15-24نچی بیتلەرندە باسیلغان «بر آلمان ضابطینك 1916نچی ییلغی جزاخ قوزغالانینا عائد خاطرەلەری» ایلە «تورکستان مهاجرلەرینە» باشلیقلی یازولارنك ترجمەلەرینی اوچراتدیق وە «صدای مهاجرین» باشقارماسینك بو حرکتندەن کوب سیویندیك. دهلیدە یاشاوچی یورتداشلاریمزنك بوندان سونگرا دا شوندای یوللار آرقالی هندستان مسلمانلارینی تورکستان ملی قورتولوش حرکاتیلە تانیشتریب تورولەرینی فائدەلی تاپامیز.

* * *

توزەتیش: «یاش تورکستان»نك 85نچی سانی، 36نچی بیتی، یوقاریدان 4نچی قاتارنداغی «36 .12 .9»نك توغروسی «36 .12 .2»در.

مجموعەمزغا تیێشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France